

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2020

Jitka Brožová

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Současná zahraniční politika Německa a konstruktivismus

Bakalářská práce

Autor: Jitka Brožová

Studijní program: B6701 / Politologie

Studijní obor: Politologie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Jitka Brožová

Studium: F17BP0061

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Současná zahraniční politika Německa a konstruktivismus**

Název bakalářské práce The Current German Foreign Policy and Constructivism
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce bude pojednávat o současném stavu zahraniční politiky Německa. Hlavním cílem práce by mělo být zodpovězení otázky, zda lze německou zahraniční politiku po sjednocení vysvětlit skrze teorii mezinárodních vztahů konstruktivismu. Teoretická část bude zaměřena na tuto teorii, která uvádí, že pro řízení zahraniční politiky jsou klíčové sociální normy. Konstruktivismus dále staví na tom, že se aktéři v mezinárodním prostředí rozhodují na základě subjektivních faktorů a historicko-kulturních zkušeností.

V praktické části budou zjištěné předpoklady pro chování Německa v aréně zahraniční politiky aplikovány na 3 případy. Jako první příklad bude v rámci zahraniční politiky Německa představeno NATO. Podle konstruktivismu bude Německo po sjednocení pokračovat v politice v souladu s příslušnými mezinárodními a společenskými normami. Německá politika NATO půjde ruku v ruce s normami německé společnosti. Tzn. zahraniční politika bude neagresivní a bezpečnostní. Druhým zkoumaným případem bude Evropská unie. Z perspektivy konstruktivismu je EU považována za hodnotnou komunitu a evropské normy dobře rezonují s identitou Německa. Německo bude prosazovat normálně konzistentní zahraniční ústavní politiku EU Tj. bude se snažit přispět k podpoře evropské integrace. V oblasti politiky zahraničního obchodu bude Německo podporovat volný obchod, neboť německá identita je identita obchodního státu. Protože se závazek k ochraně lidských práv stal základním prvkem identity Německa jako liberálního státu, bude Německo ve sféře lidských práv podporovat mezinárodní trestní jurisdikci a očekává se i podpora zřízení mezinárodního soudu pro lidská práva.

Barša, Pavel a Císař, Ondřej. 2008. Anarchie a řád ve světové politice. Praha: Portál. Drulák, Petr. 2003. Teorie mezinárodních vztahů. Praha: Portál. Reus-Smit, Christian. 2010. The Oxford handbook of International Relations. Oxford: Univ. Press. Wendt, Alexander. 2010. Social Theory of international politics. Cambridge: Univ. Press. Owens, Patricia. Baylis, John. Smith, Steve. 2017. The Globalization of world politics. Oxford: Univ. Press. Finnemore, Martha. 1996. National Interests in International Society. New York: Cornell Univ. Press. Rittberger, Volker. 2001. German Foreign Policy since unification. Manchester: Manchester Univ. Press. Maull, Hanns. 2006. Germany's uncertain power. Basingstoke: Palgrave MacMillan. Cordell, Karl. 2005. Germany's Foreign Policy Towards Poland and the Czech Republic. Florence: Taylor and Francis. Kratochvíl, Petr a Tulmets, Elsa. 2010. Constructivism and rationalism in EU external relations. Baden-Baden: Nomos. Hilz, Wolfram. 2017. Deutsche Außenpolitik. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer. Gareis, Sven Bernhard. 2018. Deutschlands Außen- und Sicherheitspolitik. Stuttgart: Barbara Budrich. Ruggie, John Gerard. 1998. "What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge." International Organization 52, č. 4, 855-885. Hopf, Ted. 1998. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory." International Security 23, č. 1, 171-200. Forsberg, Tuomas. 2005. "German Foreign Policy and the War on Iraq: Anti-American, Pacifism or Emancipation?" Department of Political Science, University of Helsinki, Finland.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 10.9.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci *Současná zahraniční politika Německa a konstruktivismus* vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Stanislava Myšičky, Ph.D a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 3.7 2020

Jitka Brožová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Stanislavu Myšíčkovi, Ph.D. za cenné rady, trpělivost, ochotu a odborný dohled během psaní bakalářské práce.

Anotace

Brožová, Jitka. *Současná zahraniční politika Německa a konstruktivismus*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2020, 44 pp. Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá současnou zahraniční politikou Německa. Zaměřuje se na období čtyř koaličních vlád Angely Merkelové. Předpokladem práce je tvrzení, že politická identita ovlivňuje jednání Německa na mezinárodním poli. Práce popisuje teorii mezinárodních vztahů konstruktivismus, který slouží jako nástroj pro výzkum. Na základě konstruktivismu pak hledá projevy historicko-kulturní zkušenosti z druhé světové války v dnešní zahraniční politice Německa. Nejprve se práce zabývá německým členstvím v NATO, a tedy vztahem k bezpečnostní politice. Druhým tématem, které přibližuje k pochopení jednání Německa v mezinárodních vztazích, je Evropská unie. V neposlední řadě zkoumá práce německé politické kroky na pozadí zahraničního obchodu. Práce dochází k závěru, že se historicko-kulturní zkušenost projevuje pouze v některých krocích německé zahraniční politiky, a nelze ji proto využít pro vysvětlení celkového chování Německa na mezinárodní půdě.

Klíčová slova

Německo, zahraniční politika, NATO, Evropská unie, politika zahraničního obchodu, konstruktivismus

Annotation

Brožová, Jitka. *The Current German Foreign Policy and Constructivism*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2020, 44 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis deals with current German foreign policy. It focuses on the period of Angela Merkel's four coalition governments. The presumption of the thesis is a claim that political identity influences Germany's foreign policy behaviour. The thesis describes the theory of international relations constructivism, which serves as a tool for the research. On the basis of constructivism, the thesis seeks manifestations of historical and cultural experience from World War II in today's German foreign policy. First, the work deals with the German membership in NATO, and thus the relationship to security policy. The second topic, which brings us closer to understanding Germany's actions in international relations, is the European Union. Last but not least, the thesis examines German political steps in foreign trade. The thesis concludes that the historical-cultural experience is manifested only in some acts of German foreign policy, and therefore can not be used to explain the overall Germany's behavior in international relations.

Keywords

Germany, foreign policy, NATO, European Union, foreign trade policy, constructivism

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Vymezení tématu	1
1.2. Metodologie a cíle práce	2
2. Teorie mezinárodních vztahů konstruktivismus.....	5
2.1. Časové zasazení a hlavní charakteristika	5
2.1.1. Epistemologie.....	5
2.1.2. Alternativa k materialismu	6
2.1.3. Suverenita státu	7
2.1.4. Anarchie	7
2.2. Konstruktivistické chápání evropské integrace a nadnárodních organizací 8	
2.2.1. Evropská integrace	8
2.2.2. Bezpečnost a nadnárodní instituce	9
2.3. Základní předpoklady konstruktivismu pro Německo.....	9
2.3.1. NATO.....	9
2.3.2. Evropská Unie	10
2.3.3. Zahraniční obchod.....	10
3. Jednání Německa v mezinárodní politice.....	11
3.1. Zahraničně-politická kultura.....	11
3.2. Aktéři německé zahraniční politiky	13
3.2.1. Spolková vláda	13
3.2.2. Spolkové ministerstvo zahraničí	14
3.2.3. Spolková kancléřka	14
3.3. Zahraniční politika v programech vlád Angely Merkelové.....	16
3.4. NATO	17
3.4.1. Vstup Německa do NATO a rané působení.....	18
3.4.2. Současný vztah k NATO a USA.....	19
3.4.3. Koncept německé bezpečnostní politiky v rámci NATO	21
3.4.4. Afghánistán	22
3.4.5. Německé partnerství s Ruskem.....	23
3.5. Evropská unie	25
3.5.1. Průběh evropské integrace	25
3.5.2. Vztah Německa k Evropské unii.....	26
3.5.3. Německá evropská integrační politika.....	27

3.5.4. Migrační krize	29
3.6. Zahraniční obchod	30
3.6.1. Podpora vnějších ekonomických vztahů	32
4. Závěr	35
5. Seznam literatury	39

Seznam použitých zkratk

CDU – Křesťanskodemokratická unie Německa (Christlich Demokratische Union Deutschlands)

CSU - Křesťansko-sociální unie Bavorska (Christlich-Soziale Union in Bayern)

EHS – Evropské hospodářské společenství

ES – Evropská společenství

ESUO – Evropské společenství uhlí a oceli

ESVA – Evropská služba pro veřejnou činnost

EU – Evropská unie

EUROATOM – Evropské společenství pro atomovou energii

FDP - Svobodná demokratická strana (Freie Demokratische Partei)

OEEC – Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci

GATT - Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade)

NATO – Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)

SPD - Sociálnědemokratická strana Německa (Sozialdemokratische Partei Deutschlands)

SRN – Spolková republika Německo

WTO – Světová obchodní organizace (World Trade Organization)

1. Úvod

1.1. Vymezení tématu

Zdali má poválečná identita z druhé světové války vliv na současnou zahraniční politiku Německa, je otázka ještě celkem neprozkoumaná a často probíraná. Zaměření se právě na tento fenomén je zajímavé především pro pochopení současného stavu německé zahraniční politiky a kroků, které jsou v jejím rámci podnikány. Základem této práce bude analýza počínání Německa v mezinárodní sféře a zjištění, zdali se v něm historicko-kulturní zkušenost z druhé světové války projevuje. Teorie mezinárodních vztahů konstruktivismus projev této historické zkušenosti předpokládá. Konstruktivismus bude v tomto případě sloužit jako nástroj výzkumu.

Zahraněční politika Německa prošla po znovusjednocení v roce 1990 značnými změnami. Silná očekávání, že se nové Německo od dřívějšího multilaterálního a nízko-profilového přístupu k zahraniční politice, se objevila u spousty politiků a akademiků. Často předpovídali, že zahraničně-politické chování bude méně kooperativní a že Německo bude zřejmě dokonce usilovat o hegemonii v Evropě. Pravda je taková, že se Německo sice znovu stalo velkou evropskou velmocí, od rozpadu Sovětského svazu posílilo vazby se západními státy a využilo spojení s nimi ve svůj prospěch a rozvoj, ale tohoto rozvoje docílilo na základě členství v nadnárodních organizacích a právě multilaterálního přístupu.

Bezpečnostní politika v rámci NATO se po znovusjednocení ustálila na multilaterálních principech a na averzi k použití vojenské síly. Německo se silně zapojilo do integrace do mezinárodních institucí. Domácí politická kultura mu velí jednat zdrženlivě ve vojenských záležitostech a zároveň je bezpečnostní politika v německé společnosti utvářena hluboce zakořeněnými antimilitaristickými city. Německo přizpůsobilo svůj postoj k operacím NATO, aniž by se vzdalo své opatrnosti ohledně použití síly. A tak Německo provádí vojenskou politiku, která zajišťuje politický vliv na jeho spojence s cílem dosáhnout svých národních zájmů (Berger, 1998).

Co se týče Evropská unie, Německo plně podporuje její posilování. Dosud se ale vždy jevílo spíše opatrně. Pozitivním znakem je vzájemné doplňování evropské a německé bezpečnostní dimenze. Německo podpořilo vývoj nového instrumentáře bezpečnosti a obranné politiky EU v Maastrichtské, Amsterdamské a Lisabonské smlouvě. Stále lpí na tom, že základem musí být kooperace s NATO a zároveň vystupuje jako suverénní aktér. Samo sebe interpretuje jako lídra Evropské unie a snaží se

dosáhnout co největšího konsensu. Německo dokonce začíná upřednostňovat národní zájmy před těmi evropskými, což je novinka posledních let (Handl, 2011).

Nejvýraznějším obecným rysem německé politiky zahraničního obchodu je její multilaterální charakter. Ten je prohlouben členstvím SRN v GAAT a ve WTO. Velká část politiky zahraničního obchodu je formována pravidelnými jednáními v rámci těchto organizací. Obecně se lze Německo charakterizovat jako stát orientovaný na volný obchod a podporující smluvená pravidla pro mezinárodní obchod (Rittberger, 2001).

1.2. Metodologie a cíle práce

Práce je vedena jako případová studie se zaměřením na chování státu v zahraniční politice. Tedy zaměřena je na jediný případ, a to Německo. Jedná se o empiricko-analytický výzkum. Postup je veden tematicky, nikoli chronologicky. Témata NATO, EU a politika zahraničního obchodu byla zvolena na základě důležitosti role ve sféře zahraniční politiky. Výchozím bodem pro výzkum je tvrzení, že jednání státu lze spojit s identitou státu, zahraničně-politickou kulturou a specifickými politickými kroky.

Práce je rozdělena do dvou částí. První část teoretická se zabývá popisem zvolené teorie, která bude sloužit jako stěžejní nástroj pro výzkum. Teorie vybrána pro tento případ je konstruktivismus.

Druhá část práce, tedy ta analytická, je zaměřena na sběr dat a aplikaci zjištěných bodů teorie. Základními třemi kapitolami analytické části jsou výše popsaná témata, NATO, EU, zahraniční obchod. Jednotlivá rozhodnutí předních aktérů SRN v zahraniční politice jsou zkoumána tak, aby bylo možné výsledky porovnávat se zvolenou teorií. Ve zjištěných informacích bude zapotřebí hledat shody či neshody.

Cílem práce je zjistit, které faktory chování nového Německa v zahraniční politice jsou ovlivněny jeho historicko-kulturní zkušeností. Tato zkušenost je v SRN propojena s otázkou národní identity. Současná německá společnost se cítí vina za rozhodování svých minulých úředních zástupců. Konkrétně za to, že tyto špatné zástupce sama zvolila v naději, že se zbaví osobní odpovědnosti. Úsilí o kontrolu politiků je ale nejen občanskou, ale i morální povinností. Politické odpovědnosti se jednoduše nelze zbavit. Dnes vidíme Německo, které se dokázalo vyrovnat s érou nacismu a otevřeně o ní mluvit. Žije však stále tato vzpomínka ve svědomí Německa v živých barvách a ovlivňuje dnešní zahraniční politiku?

S dosažením zvoleného cíle souvisí výzkumná otázka, kterou si práce pokládá: *Jak se historicko-kulturní zkušenost Spolkové republiky Německo z druhé světové války projevuje v její současné zahraniční politice pod vládou Angely Merkelové?*

Okruhy byly vybrány na základě důležitosti role, kterou hrají pro pochopení dané problematiky. Téma chování Německa uvnitř NATO bylo zvoleno z důvodu klíčové role, kterou hraje v chápání zahraniční politiky německou společností. Členství v NATO totiž bylo srdcem této politiky již od vzniku Bundeswehr v západním Německu v roce 1955. V současnosti ale není úplně známa úroveň interakce do vojenských struktur ze strany Německa. Proto tato práce objasňuje, v jaké míře se SRN zúčastňuje. Zda-li vysílá všechny svoje jednotky, pouze nebojové jednotky, anebo jestli omezuje svoji roli ve finanční a logistické podpoře. Evropská unie je institucí, kde je jednou z nejdůležitějších součástí zahraničních politik členských států sjednávání zákonů. Proto má význam pohled na to, zda Německo bude pokračovat v politice prohlubování evropské integrace anebo zda bude raději prosazovat autonomní zájmy. A nakonec pole zahraničního obchodu. Středem každé politiky zahraničního obchodu je součet všech veřejných opatření přijatých za účelem ovlivnění zahraničního obchodu. Tyto opatření mohou být zaměřené na liberalizaci všech trhů nebo na ochranu určitých odvětví domácí ekonomiky. Na co se ale zaměřuje Německo? K tomu pomůže analýza členství SRN v organizacích GAAT a WTO.

Odrasový můstek pro výzkum bude teorie mezinárodních vztahů konstruktivismus. Ten právě předpokládá, že historické faktory a jakýsi pocit viny za události spojené s druhou světovou válkou v současnosti ovlivňují jednání vrchních německých představitelů. Angela Merkelová sama několikrát zmínila, že za zvěrstva, která nacisté spáchali, cítí hlubokou hanbu a že události spojené s druhou světovou válkou musí Německo neustále udržovat v paměti (ČT24, 2019).

Za časovou osu bylo zvoleno období posledních čtyř vlád Angely Merkelové. Zajímavé by jistě bylo zkoumat celou periodu již od znovusjednocení Německa. Rozsah výzkumu ale nedovoluje provést analýzu v takové míře a proto bylo nutné průzkum zkrátit. Vlády Angely Merkelové byly zvoleny z důvodu pospolitosti a kontinuity. Po lehké změně směřování německé zahraniční politiky za vlády kancléře Schrödera, který se zaměřoval na východní spojení, se Merkelová navrácí ke konzervativnějšímu přístupu. V její politice můžeme pozorovat zaměření se na západ a multilateralismus. Osoba kancléřky byla ve výzkumu zvolena z toho důvodu, že vede zahraniční politiku a

reprezentuje ji jako celek. Obecně ale nebude zkoumáno jednání jedné osoby ale všech představitelů německé zahraniční politiky v daném období.

Téma, na které se práce zaměřuje, je relativně neprozkoumané, proto by výsledek mohl být zajímavý pro další postup zkoumání tohoto fenoménu. Chování SRN v mezinárodním prostoru není dosud jasně přiřazené k nějaké teorii mezinárodních vztahů. Konstruktivismus a otázka národní identity by tedy mohly být odpovědí. Kromě toho bude zároveň možné ověřit předpoklady konstruktivismu. Ovlivňování chování dnešního Německa poválečnou identitou by například mohl být jeden z důvodů, proč pozorujeme větší institucionální zapojení Německa, anebo proč Německo nadále pokračuje v neagresivní a bezpečnostní zahraniční politice. Vladimír Handl se například snaží multilaterální chování Německa po znovusjednocení vysvětlit skrze teorii rolí. Hans Maull zase přisuzuje Německu statut civilní mocnosti. Peter Katzenstein propojuje skrze konstruktivistický přístup Německo s evropskou integrací. Podle něj se díky evropským historickým normám mění německá identita v tu evropskou.

Data byla sbírána systematicky. Prvním z dostupných zdrojů pro jejich sběr jsou zahraničně koaliční smlouvy posledních čtyř vlád Angely Merkelové v letech 2005-2019. Z těchto smluv lze vyčíst programové plány pro zahraniční politiku koalice CDU/CSU/SPD. Vedle toho se lze zaměřit na dokumenty dostupné na ministerstvu zahraničí SRN, kde se nachází údaje ohledně výdajů v rámci EU a data o zahraničním obchodu. Získat další potřebná data je také možné pomocí analýzy mezinárodních smluv a doktrín, které německá kancléřka v průběhu výkonu svého úřadu podepsala. Poslední možností pro sběr dat jsou vybrané projevy Merkelové na spolkovém sněmu, na schůzích Evropské unie nebo na summitech NATO.

2. Teorie mezinárodních vztahů konstruktivismus

2.1. Časové zasazení a hlavní charakteristika

Konstruktivismus je obecně znám jako jedna z nejmladších teorií mezinárodních vztahů. Začal se vyvíjet až v průběhu 80. let minulého století a to díky rychlému oslabování vlivu marxistické ideologie. Toto drastické snížení jejího vlivu je připisováno ztrátě zásadní moci Sovětského svazu a také následnému zhroucení východního bloku. Díky nově nastalé situaci a rozdělení světa, vznikla nová ideologická atmosféra, která přinesla ztrátu víry v radikální alternativu, a tak volné pole působnosti pro neorealismus a neoliberalismus.

Zatímco docházelo k dosud nepoznanému přibližování těchto dvou teorií a to především v ontologických a metodologických předpokladech, otevřel se prostor pro nástup konstruktivismu, který se naopak vracel k epistemologickým otázkám. Toto období je v rámci mezinárodních vztahů označováno jako čtvrtá debata v teorii mezinárodních vztahů, jinak označována jako debata mezi pozitivismem a postpozitivismem neboli objektivismem a konstruktivismem. Debata přináší protichůdný postoj, kdy objektivismus identity a zájmy aktérů nepovažuje za důležité a vypouští je z analýzy, kdežto konstruktivismus se snaží zachytit různé způsoby jejich utváření v myšlení, jednání a historických procesech (Barša, Císař. 2008: 295).

Hlavní rozdíl, který lze najít v přístupu konstruktivismu, je začátek zohledňování subjektivních a ideových faktorů jako jsou kulturní obrazy, symboly, normy, diskurzy, informace, komunikace a způsoby vnímání. Tyto faktory dříve chápány jako druhotné a spíše nepodstatné jsou nově konstruktivismem vypichovány a zdůrazňovány. Ideje a diskurzy jsou představovány jako prostředky nutné k identifikaci lidských zájmů, které jsou zásadní pro pochopení reality. Na příkladu rozumu lze vidět jednu z myšlenek konstruktivismu. Rozum je chápán jako produkt historie, nikoli fenomén stojící sám o sobě a zprostředkovávající racionální rozhodování, jak byl vnímán doposud objektivismem. Historie v tomto slova smyslu je výsledkem sociálních vztahů, do nichž jsou aktéři zapojeni ve svém sociálním jednání a které spoluvytváří povahy těchto aktérů.

2.1.1. Epistemologie

Epistemologický postoj konstruktivismu, tedy hledisko skrze jaké se na svět díváme, je založen na vědění získaném pomocí idejí. Na rozdíl od objektivismu vidí konstruktivismus ideje jako základní součást reality. Neslouží pouze jako nástroje pro

sledování zájmů vybraných aktérů, ale jsou fundamentálními prvky definice jejich identit, které aktéři získávají z účasti na kolektivních významech. Až teprve z těchto identit lze usuzovat jejich zájmy. Zájmy jsou formovány již existujícími myšlenkami a jejich vztahem k prožitým událostem. Oba, zájmy i identity, bývají ovlivněny vzájemnými vztahy mezi aktéry a sociálním prostředím, ve kterém se nachází. Ideje jsou tak jakýmsi instrumenty pro chápání a vytváření chování v určitém systému. Konstruktivisté je označují za zdroj identity bytí (Reus-Smit, 2010).

Tento nový náhled na tuto problematiku umožňuje konstruktivismu pochopit dříve nevysvětlitelné historické události, v nichž došlo k nějaké radikální změně bez použití politického donucení a mimo materiální logiku ekonomických zájmů. Konstruktivismu se to podvedlo hlavně proto, že se zaměřuje na konstitutivní pravidla, tj. kulturně a historicky vytvářená pravidla sociální interakce. Změna politické a ekonomické stability se pak dá vysvětlit jako akt rekonstrukce zájmů a identit, nikoli jako pouhé nahrazení identitami jinými. Jako příklad lze uvést proměnu etnické skupiny v národ. V souvislosti s mezinárodními vztahy tak lze předpokládat neustálou redefinici aktérů samých i prostředí, v kterém operují (Searle, 1995).

2.1.2. Alternativa k materialismu

Velmi kriticky se konstruktivismus staví k materialismu, který přisuzuje objektům samotným přímý vliv na to, jak na něj lidé nahlízejí. Na rozdíl od neo-realismu a neo-liberalismu, jež se snaží vysvětlit situace v mezinárodním prostředí jako výsledek čistě materiálních sil, zejména vojenské techniky a strategických zdrojů, klade konstruktivismus větší důraz na sociální konstrukci zájmů. Lidé jednají vůči objektům na základě významů, které pro ně tyto objekty mají. Proto musí být materiální zdroje chápány prostřednictvím sociálních konceptů, které definují jejich význam pro lidský život.

V mezinárodním prostředí jsou myšlenkové struktury stejně důležité jako materiální struktury. Myšlenky jsou zabudovány v kolektivních vzpomínkách, vládních postupech i státní diplomacii. Existence států a vztahů mezi nimi závisí na významech, které jim jsou přikládány. Tyto významy se mohou zdát relativně stabilní, ale nikdy nejsou pevně stanoveny a neměly by být zaměňovány za trvalé objekty. V mezinárodní sféře je obecně materiální síla neudržitelná, protože v mezinárodních záležitostech mají podle konstruktivistů vždy větší význam důvěra a sdílené hodnoty než objekty. Oproti materialistickým teoriím může tak konstruktivismus vysvětlit, proč se například USA

obává více jaderného útoku od Severní Koreje, než od Velké Británie. Pro materialistické přístupy je zřejmá pouze srovnatelnost hrozby, nikoli interpretace společné historie Ameriky a Británie, která umožňuje přátelství těchto dvou států a nepředpokládá válku (Burchill, 2005).

2.1.3. Suverenita státu

Suverenita státu je ministerstvem vnitra České republiky definována jako nezávislost státní moci na jakékoli jiné moci. Stát je navenek i uvnitř omezen pouze suverenitou jiných států, obecným mezinárodním právem a svobodně převzatými mezinárodními závazky. Stát má tedy právo vykonávat moc v rámci svého území neomezeně (MVČR, 2020).

Pro konstruktivismus suverenita státu představuje výsledek mezistátní interakce, nikoli předem jistý přirozený stav, který je ostatními přístupy naopak podporován. Suverénní stát vzniká až po vstupu do vzájemných vztahů s jinými státy, nijak jinak. Vznik moderního státu probíhal souběžně s existencí nadnárodních kulturních a politických společenství. Díky vytvoření vztahů pak svrchovanost přichází na základě vzájemného uznání a komunikaci. Komunikativní jednání je považováno za nutný předpoklad pro získání moci. Z toho plyne, že komunikace je důležitou součástí strategického jednání států. Díky vzájemné výměně informací mohou státy definovat moc a na základě toho potom i porozumět tomu, čeho musí dosáhnout pro hájení svých zájmů. Na mezinárodním poli je této interakci mezi státy potřeba rozumět z významů, které spolu aktéři sdílejí ve společném prostoru (Barša, Císař, 2003: 297-300).

2.1.4. Anarchie

Anarchie je sociální systém, který postrádá legitimní autoritu. Jako mnoho ostatních teorií, i konstruktivismus vnímá mezinárodní vztahy právě tímto způsobem. V pohledu na anarchistický řád mezinárodního prostředí se ale silně rozchází s neorealismem, který věří, že moc je měřena vojenskými jednotkami jednotlivých států. Pro konstruktivisty organizuje koncept anarchie mezinárodní život. Mezinárodní vztahy jsou sociální konstrukcí vytvářenou skrze diskurz a činy aktérů (Milner, 1991).

Pro konstruktivismus jsou důležité představy, které jsou mezi státy sdíleny a které definují vztah jednoho státu ke druhému. Anarchie tak nutně nemusí vést ke konfliktům a nedůvěře. Státy jsou spíše schopny v důsledku vzájemných interakcí rozvíjet pevnější spolupráci a zároveň skrze tyto interakce přetvářet strukturu anarchie. Sobecké

subjektivní zájmy se tak mohou měnit na sdílené představy, a tak pomáhat osobnímu vývoji dílčích aktérů (Wendt, 2001: 249-297).

Jak již bylo zmíněno, konstruktivismus vidí systém mezinárodních vztahů jako strukturu s anarchistickým charakterem, kde hlavní úlohu hrají suverénní státy. Proto se anarchie může rozpínat jenom tak, jak to státy dovolí. Státy jsou samostatné jednotky, které si v systému na základě vyhodnocování chování ostatních volí nástroje vlastní politiky a nezávisle vybírají přátele a nepřátele. Z logiky věci se k přátelům chovají jinak než k nepřítelům, neboť nepřítel je na rozdíl od přátel ohrožující. Bezpečí či pocit ohrožení jsou tvořeny na základě dřívějších zkušeností, vzájemných interakcí a společné komunikace (Wendt, 1992).

2.2. Konstruktivistické chápání evropské integrace a nadnárodních organizací

2.2.1. Evropská integrace

Konstruktivistickým východiskem evropské integrace je předpoklad, že v procesu mají významné místo sdílené ideje zúčastněných aktérů. Základní konstruktivistický pohled na Evropskou unii je jako na hodnotovou komunitu. Německo se přijetím členství zavázalo o neustálou snahu prohlubování tohoto společenství a sblížování Evropy. Samotná Evropská unie je poté v Německu chápána na stejné úrovni jako Spolková republika Německo.

Konstruktivistické pojetí evropské integrace klade důraz na symboliku objektů a jejich kulturních struktur. Ve zkoumání tohoto procesu se konstruktivisté zaměřují jak na důsledek interakce v rámci celého evropského systému, tak na to, jak působí na státy samotné. Konstruktivismus zde přichází s konceptem evropské identity. Nově vznikající evropské normy pak mění identity zapojených států. Jejich identity a národní zájmy jsou postupně proměňovány z pouze jejich samotných na více proevropské (Katzenstein, 1997).

Změna vnímání vlastních zájmů byla v Evropě způsobena přetvořením vnímání aktérů. Evropská unie nemohla být tvořena pouze smlouvami a zvolenými autoritami, ale především v myslích občanů. Což se značně podařilo. Při evropské integraci tedy došlo k výraznému posunu na ontologické úrovni (Barša, Císař. 2008: 374-380).

2.2.2. Bezpečnost a nadnárodní instituce

Na rozdíl od ostatních teorií popisuje konstruktivismus představu hrozby jako subjektivní věc, nikoli jako objektivně existující fakt. Aktér vnímá sociální prostředí, ve kterém se pohybuje, a interpretuje jej podle situace. Až reakce na vzniklé situace v tomto prostředí prozrazuje, zda se aktér cítí v bezpečí, nebo které situace pro něj představují hrozby. V oblasti světové politiky pak konstruktivisté přijímají sociální struktury jako hlavní pilíře její tvorby. Suverenita, vlastnictví a bezpečnost světovou politiku tvoří a ve strukturách existují, protože aktéři věří, že existují (Waisová, 2005: 76-101).

Vznik mezinárodních bezpečnostních i obchodních organizací si konstruktivisté vysvětlují nárůstem důvěry ve společné zájmy jednotlivých států, které jsou utvářeny společnou kulturou, sdílenými hodnotami, bezpečnostními a ekonomickými cíli. Takováto společenství vznikají na území tvořeném suverénními státy a jsou založena na zaručení mírové cesty ve vzájemných vztazích. Členové navzájem očekávají, že nikdo ze zbylých států nechystá užití organizovaného násilí (Adler a Barnett, 2000).

Fundamentální faktor pro udržení společenství vidí konstruktivisté ve vzájemné důvěře mezi členy. Bezpečnostní organizace striktně vylučuje vojenské hrozby mezi členskými státy, připouští však možnost přetrvání ekonomických hrozeb. Pro omezení těchto ekonomických hrozeb potom vznikají obchodní mezinárodní organizace, které se zaměřují ryze na problémy hospodářského typu. Ekonomické a bezpečnostní zájmy jsou definovány aktéry a jejich reakcemi na kulturní faktory (Katzenstein et al., 1996).

2.3. Základní předpoklady konstruktivismu pro Německo

Konstruktivismus věří, že činy tvůrců německé zahraniční politiky jsou ovlivňovány sociálními normami, které jsou ve společnosti intersubjektivně sdílené. Normy mohou mít dopad na podobu politiky, i přesto, že v ně nikdo nemusí věřit. Jsou nezměnitelně součástí kolektivního vědomí a zajišťují pro stát z historie vzniklý stavební kámen v podobě práv a povinností. Z norem je tvořena německá identita, která se v současnosti negativně vymezuje vůči vlastní nacionalistické minulosti. Zahraniční politika je v návaznosti na to tvořena v souladu s normami (Drulák, 2003: 196).

2.3.1. NATO

Primárně konstruktivismus předpokládá, že by hlavním cílem německé zahraniční politiky v rámci NATO měla být snaha o její provádění v souladu s příslušnými

mezinárodními a sociálními normami nejen v SRN ale také na celém evropském kontinentě. Také lze počítat s účastí na systému kolektivní obrany a s podstatným zapojením do udržování celosvětového míru. Podle konstruktivismu by mělo být Německo dokonalým příkladem multilaterálního případu bezpečnosti politiky, v níž je NATO chápáno jako uspořádání sloužící k udržení míru.

V rámci vojenských struktur NATO by mělo Německo integrovat své vojenské síly. Vlastní vojenské kapacity bude navyšovat jenom tak, jako to dovolí normy NATO. Operace NATO bude SRN podporovat a společně s ostatními členskými státy se do nich zapojovat, a to především pokud operace obsahuje pevný mezinárodní právní základ a má silný mírový charakter (Rittberger, 2001: 141-182).

2.3.2. Evropská Unie

Protože konstruktivismus chápe Evropskou unii jako značně hodnotnou komunitu, i Německo by ji mělo chápat stejným způsobem. Evropská unie zastává normy, jako jsou ekonomický rozvoj, světový mír, lidská práva a spolupráce. Vstupem do evropských společenství se v minulosti Německo zavázalo ke snaze o neustálé prohlubování evropské integrace a tedy sblížení celé Evropy. Provádění zahraniční politiky by tedy mělo být v souladu s evropskými normami, ke kterým se Německo stejně jako ostatní členské státy Evropské unie zavázalo.

Od Německa se jako od federálního uskupení očekává podstatná podpora posilování moci Evropské komise, což konstruktivisté přikládají německému pohledu na nutnost parlamentní legitimacy u každé úrovně rozhodování. V oblasti přispívání do evropského rozpočtu je od členských států očekáváno, že Německo bude přispívat co nejvíce podle své platební schopnosti. Konstruktivisté si naopak myslí, že Německo se bude snažit o snížení svých plateb do rozpočtu Evropské unie (Rittberger, 2001: 185-225).

2.3.3. Zahraniční obchod

Konstruktivismus přisuzuje Německu identitu obchodního státu, který podporuje volný trh. Výjimku u Německa tvoří oblast obchodu se zemědělskými produkty, ve které je země spíše protekcionistická.

Konstruktivistický předpoklad je, že se Německo bude především snažit a udržení stabilní ekonomiky a že stejně jako po znovusjednocení bude v současnosti pokračovat

ve snaze o vyrovnání ekonomických nevýhod z předchozího režimu. Průběžně se také očekává podpora liberalizace světového obchodu a nadnárodních ekonomických organizací jako je GATT a WTO, přičemž je zapotřebí počítat i se snahou Německa o vlastní zisky. Pravděpodobné je tedy usilování o vlastní zisk v souladu s nastavenými mezinárodními normami (Hayes, 1993).

3. Jednání Německa v mezinárodní politice

3.1. Zahraničně-politická kultura

Zahraničně-politická kultura je definována jako souhrn kolektivně sdílených a uznávaných pravidel pro rozhodování v oblasti zahraniční či bezpečnostní politiky. Skládá se z hodnot, norem, idejí a představ, které jsou přijímány politickými elitami a širokou veřejností. V moderním světě je zahraničně-politická kultura neustále vystavována změnám, a proto musí být neustále rekonstruována a projednávána. Koncept zahraničně-politické kultury tedy silně přejímá konstruktivistické představy o zahraniční politice, proto je pro práci potřebné si v rámci Německa tento koncept přiblížit (Maull, 2001).

Pro pochopení zahraničně-politické kultury současného Německa a jejího ovlivňování dnešní zahraniční politiky je nutné nejdříve nastínit její počátky, které se datují do období po druhé světové válce a vzniku západního Německa. Tento konkrétní zlomový bod je pro práci fatální z důvodu následné úplné přeměny zkoumané kultury. Po nacionalistické zkušenosti došlo k razantnímu odmítnutí nacismu a jakéhokoli dalšího extremismu v zahraniční politice. Kapitulace, zhroucení veškerých struktur německé společnosti a následné historické trauma posloužili jako odrazový můstek pro nastolení nového začátku. Nově se tvořící identita vygradovala v 50. letech, kdy vznikla politická kultura trvající dodnes.

V průběhu přetváření německých identit se objevila tři prioritní témata. Prvním z nich je orientace na západ. Německo se počítá za západoevropskou zemi a to znamená, že přijímá západní společenský koncept a nejedná na základě svého vlastního přesvědčení, ale přesvědčení celé západní civilizace. S chutí patřit do západního světa také přichází snaha o dobré vztahy se západními velmocemi, jako jsou USA, Velká Británie a Francie, a snaha o členství v mezinárodních organizacích. Tímto krokem se Německo snažilo získat si na svoji stranu západní spojence a dokázat jim, že minulost je

minulostí. Druhým tématem bylo zavedení mezinárodní spolupráce jako prevence proti nacionalismu a unilateralismu. Z toho vychází upřednostňování multilaterálního řešení konfliktů, podpora nadnárodní integrace a mezinárodního práva. Zakotvení multilateralismu mělo předejít vůdcovskému a agresivnímu postoji. Konkrétně si Německo nepřeje v budoucnu rozhodovat na mezinárodním poli bez konzultace s dalšími aktéry. Poslední třetí téma se týká nedůvěry vůči použití síly k získání dominantní role v aréně mezinárodních vztahů, tzv. kultura zdrženlivosti. Koncept kultury zdrženlivosti je ústavně nastaven v oblasti nasazování Bundeswehru a při rozhodování o ozbrojené intervenci. Tento princip měl samozřejmě zabránit dalšímu ozbrojenému konfliktu iniciovaného z německé strany (Eberle, 2011).

Negativní chápání minulosti se s postupem času začalo proměňovat. Poválečná historie je nyní v diskurzu hodnocena jednoznačně pozitivně, přesto v podvědomí Německa stále zůstává nutná opatrnost. Pozitivní hodnocení vychází ze širokého přesvědčení o tom, že rozhodnutí o absolutní změně zahraniční politiky, bylo správné. Nový pozitivní náhled na vlastní jednání dává Německu pocit, že se již nemusí držet tolik zpátky a v nově vzniklém mezinárodním řádu, na kterém se samo podílelo a ve kterém se chápe jako klíčový aktér, může bez špatného svědomí prosazovat svoje zájmy. V současné zahraniční politice Německa nalézáme jakýsi misionářský element. Německo dokázalo přetvořit svoje principy a i po hrůzné minulosti se opět postavit na nohy. Sebevědomé šíření vlastního příkladu dává dnešní zahraniční politice Německa smysl (Hacke, 2005).

Znovusjednocení přineslo do německé zahraniční politiky trochu nečekaného experimentování a ne úplného dodržování dříve nastavených pravidel. Německá vláda se díky pocitu vítězství ve studené válce překvapivě odvážila k odklonu od politiky zdrženlivosti a na poli mezinárodních vztahů začala prosazovat vlastní zájmy bez záštity mezinárodních organizací. Příkladem je odmítnutí tehdejšího kancléře Schördera připojit se k USA v otázce invaze do Iráku. Rozhodnutí bylo přitom učiněno ještě před oficiálním verdiktem Rady bezpečnosti OSN, tedy bylo jednostranné. Uklidnění přišlo až s nástupem Angely Merkelové na kancléřský post, která se navrátila ke konzervativnějšímu vedení německé politiky. Nicméně Německo i nadále vystupuje mnohem sebevědoměji než v minulém století. S fenoménem globalizace a pod tlakem nečekaných událostí můžeme v poslední době pozorovat v německé zahraniční politice rozpor mezi z minulosti stanovenou kulturou zdrženlivosti a snahou o ochranu lidských práv a uchování statutu spolehlivého spojence. Vzhledem k tomu do jaké síly Německo

během 21. století dospělo, je v současnosti nuceno podnikat radikální kroky charakteristické pro suverénní mocnosti (Bulmer, Paterson, 2010).

I přes menší výkyvy se ale esence německé zahraniční politiky výrazně nezměnila. Zásadní normy nebyly změněny, jenom jejich interpretace v konkrétních případech se z důvodu moderní doby mohla lišit. Například rozhodnutí o zvýšení participace Bundeswehru na zahraničních misích byl především akt solidarity vůči NATO a nikoli snaha o navýšení moci. Politická elita se stále drží stanovených principů z povalečného období. Lehkou proměnu je pravděpodobně vhodné přisoudit samotné transformaci mezinárodního prostředí po konci studené války. Proto Německo muselo reagovat na vnější vlivy a například přestalo nutně spoléhat na podporu USA. Německá zahraniční politika se tedy neustále proměňuje, její kulturní základ ale zůstává stabilní.

3.2. Aktéři německé zahraniční politiky

Zákon stanovuje, že německá zahraniční politika má přispívat k udržení míru a řídit se zákazem útočné války. Dále má podporovat spojenectví, vzájemnou komunikaci s ostatními státy a dodržování lidských práv. Německo se tak zavazuje k spolupráci pro budování silných společenství. Lehké nastínění hlavních aktérů německé zahraniční politiky pomůže utvořit si ucelený obrázek jejího fungování a zároveň ukáže, proč byla osobnost Angely Merkelové zvolena jako hlavní funkcionář pro tuto práci. (Bierling, 2005).

Na konkrétní rozhodování má v Německu vliv federalistický charakter spolkové republiky. Německý federalismus je označován jako příklad kooperativního federalismu, který se vyznačuje vzájemnou propojeností jednotlivých rovin vládnutí. V poslední době dochází k nárůstu kompetencí legislativních orgánů a také posilování kancléřské pozice na úkor spolkových ministerstev zahraničí a obrany. V reakci na hospodářskou krizi narůstají zahraniční kompetence i ministerstvu financí. I když se na tvoření zahraniční politiky podílí více aktérů, pro tuto práci jsou klíčoví spolková vláda, spolkové ministerstvo zahraničí a spolková kancléřka.

3.2.1. Spolková vláda

Spolková vláda je hlavním představitelem německé zahraniční politiky. Mezi její hlavní kompetence patří vyjednávání a uzavírání mezinárodněprávních smluv, udržování kontaktů s velvyslanectvími ostatních států, vydávání oficiálních prohlášení k německé

zahraniční politice, nebo účast na mezinárodních konferencích. Spolková vláda je nejvyšším představitelem německé exekutivy. Zahraničně politická agenda je neformálně projednávána mezi koaličními partnery. Výsledky jednání jsou pak formálně prezentována kabinetu.

Obecně je tvoření zahraniční politiky v rukou ministerstva zahraničí. Pokud se projednává záležitost nějakým způsobem dotýká jiné politické oblasti, jsou zapojena odpovědná ministerstva a ministerstvo zahraničí plní roli koordinátora. V případě, kdy se jedná o věc týkající se národního zájmu, ujmá se funkce koordinátora spolkové kancléřství. Do dnešní doby si každé ministerstvo vytvořilo vlastní zahraničněpolitickou agendu. Jak již bylo naznačeno, nejsilnější jí má ministerstvo financí. To se snaží i na mezinárodní úrovni prosazovat přísná opatření, která by měla omezit narůstající zadlužování státních rozpočtů (Hrbek, 2009).

3.2.2. Spolkové ministerstvo zahraničí

Jak již bylo zmíněno hlavní tvůrčí pravomoc v německé zahraniční politice má spolkové ministerstvo zahraničí. Jeho pozice je ale těžká. I když je mu vládou připisována úplná kompetence v dané oblasti, často má hlavní slovo spíše kancléřka.

Ministerstvo zahraničí sbírá informace ze členství ve Spolkové bezpečnostní radě, ve které se věci týkající se zahraniční a bezpečnostní politiky probírají, a ze všech velvyslanectví Německa, která mu podléhají. Jako prostředek prosazování německých zájmů v mezinárodních organizacích používá ministerstvo dosazování vlastních pracovníků do důležitých pozic.

Samotný ministr zahraničí je obklopen poradci zaměřenými na různé problematiky. Pracuje vedle něj například odborník na německé vztahy s USA nebo Ruskem, koordinátor lidských práv a humanitární pomoci, či zmocněnec pro Afghánistán. Klíčovým úkolem ministerstva zahraničí je včasné reagování na věci dějící se v mezinárodní sféře s cílem zajištění efektivního fungování německé zahraniční politiky (Die Bundesregierung, 2020a).

3.2.3. Spolková kancléřka

Post spolkové kancléřky představuje jednu z hlavních rolí při utváření německé zahraniční politiky. V rámci vlády má kancléřka dominantní postavení, které jí připisuje zákon. V Německu platí tzv. kancléřský princip, který uděluje kancléřce právo udávat

rámcové směrnice. Vedle toho princip zaručuje konstruktivní nedůvěru, tzn., že před odvoláním již musí být na kancléřský post zvolen někdo další. Princip kancléřský je doplněn principem resortním, který předává odpovědnost za resort jednotlivým ministrům, a principem kolektivním, podle kterého vláda musí vystupovat jednotně.

Jednací řád spolkové vlády přikládá hlavní roli v zahraniční politice ministerstvu zahraničí, přesto v poslední době pozorujeme nárůst kompetencí kancléřky. Děje se to díky lepší informovanosti kancléřky v oblasti zahraniční politiky. Frekvence událostí na evropské a celosvětové úrovni se zvyšuje a je to právě kancléřka, kdo zasedá v Evropské radě a pod koho spadá Spolková zpravodajská služba a Spolková bezpečnostní rada. Při výkonu funkce v zahraničněpolitické oblasti musí mít zároveň kancléřka přehled o postojích koaličních partnerů (Schmidt, Hellmann, Wolf, 2007).

Politický profil současné kancléřky Angely Merkelové je ojedinělý. Je totiž první ženou v úřadu Spolkového kancléře. Její politická kariéra ji vymodelovala v silnou političku prosazující demokratické principy. Byla spolkovou ministryní pro ženy a mládež a spolkovou ministryní životního prostředí. V březnu 2018 se postavila do čela již čtvrté koaliční vlády. Na rozdíl od předchozích období, kdy se její CDU/CSU pyšnila velkou dominancí, v posledních volbách značně ztratila. Po obtížných vyjednáváních došlo znovu k dohodě s SPD a vzniku velké koalice. Od roku 2000 byla předsedkyní CDU. Po ztrátě volební popularity v posledních volbách se rozhodla na postu znovu nekandidovat a v roce 2018 byla nahrazena. Zároveň také prohlásila, že po dokončení stávajícího období v roli kancléřky, ukončí politickou kariéru. Merkelová jinak zastává konzervativní politiku. Řídí se německou zahraničně-politickou kulturou, která ji velí k dodržování multilaterálního rámce. Je velkou zastánkyní rovnoprávnosti žen a demokratického rozvoje. Médii je označována za nejmocnější ženu světa (Die Bundeskanzlerin, 2020).

Pozice kancléřky je tedy v Německu v rámci zahraniční politiky dominantní. Proto přiděluje Angele Merkelové hlavní slovo ve vyjednávaných otázkách. I když má samozřejmě Merkelová řady poradců, finální rozhodnutí o směru zahraniční politiky směřuje z jejích úst. Samotná osobnost Merkelové představuje opěrný bod německé zahraniční politiky. Jeví se velmi otevřeným přístupem a je u ní vidět snaha o dodržování historicky nastavených pravidel.

3.3.Zahraniční politika v programech vlád Angely Merkelové

Angela Merkelová sestavila v roce 2018 již v pořadí čtvrtou koaliční vládu. Konzervativní CDU/CSU a sociálně demokratická SPD pravidelně vytváří německou politiku. Výjimkou bylo období 2009-2013, kdy byla ve vládní koalici liberální FDP. Koaliční smlouvy těchto stran a Bílá kniha Bundeswehru představují důležité zdroje pro analýzu jednání Německa v zahraniční politice.

To, co mají všechny dokumenty společné, je pohled na povahu mezinárodního prostředí, který značně připomíná pohled konstruktivistický. Prostředí mezinárodních vztahů je chápáno skrze liberální charakteristiky s ohledem na vzájemnou závislost mezi aktéry. Stejně jako konstruktivismus tak koaliční vlády v čele s Angelou Merkelovou přisuzují velký význam interakci. Za ústřední aktéry jsou považovány jak státy, tak mezinárodní organizace. Politika bezpečnosti je uchopena v souvislosti s ekonomickými a společenskými aspekty. Převahou společenských aspektů pozorujeme nedůraz na materiální sféru politiky. Pro úspěšné tvoření zahraniční politiky jsou vyzdvižovány pojmy míru a zodpovědnosti. Udržení světového míru je jedním z hlavních cílů představitelů zahraniční politiky v čele s Merkelovou. Zodpovědnost je pak nejdůležitější úkol při jednání na evropském i mezinárodním poli. Převzetí zodpovědnosti za svoje činy vychází z historické zkušenosti, kterou Německo nikdy nechce opakovat.

Koaliční smlouvy obsahují kromě obecného popisu chápání systému také hodnotové základy zahraniční politiky, které jsou silně spjaty s národními zájmy. Koaliční smlouva z roku 2005 zmiňuje, že se Německo na poli zahraniční politiky řídí zájmy a hodnotami země. V té z roku 2013 se zase zaručuje, že zahraniční politika slouží zájmům Německa v Evropě a zároveň přispívá k míru ve světě. Bílá knihy smlouvy doplňuje slovy, že bezpečnostní politika vychází z pevného hodnotového základu a v zájmu Německa se zaslouhuje o prohloubení vztahů s ostatními aktéry mezinárodního prostředí. Z těchto prohlášení je zjevná důležitost národního zájmu v německé zahraniční politice. Nastavené normy a hodnoty tak nikdy nesmí být v rozporu se zájmy státu. Jak vidíme předpokládané řízení se historickými hodnotami je samo zakotveno v klíčových dokumentech vlád Merkelové.

Témata severoatlantické aliance a evropské integrace jsou vždy v koaličních smlouvách představována jako jedna z nejdůležitějších. Když se podíváme na dokument z roku 2005, nalezneme v něm důraz na historicky danou zodpovědnost vůči evropské integraci a na společný západní hodnotový základ, který Německo sdílí s ostatními členy

NATO. Společně jsou organizace chápány jako navzájem se doplňující a posilující. Evropské posilování bezpečnostní a obranné politiky nevnímá Německo jako hrozbu pro NATO, ale naopak jako pozitivní prvek pro západní společnost. Pro upevnění vztahů uvnitř těchto organizací prosazuje Německo multilaterální charakter politiky a mezinárodní právo. Staví na tvoření silných aliancí multilaterálních struktur. Dále prosazuje rozšiřování OSN a ratifikaci Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zbraní. Válečná minulost tak teď Německo nutí ke členství v organizacích zajišťujících demokracii a bojujících o mír.

Pokud SRN prosazuje vlastní národní agendu, je to vždy na poli mezinárodních organizací. Změn se tedy snaží dosahovat jedině na základě nastolených pravidel. To lze přisuzovat strachu z možného opakování minulosti, ve které Německo právě jednalo bez záštity jakékoli organizace. Dalším znakem multilateralismu v německé zahraniční politice je podpora menších evropských států, která zůstává pilířem německé evropské politiky.

V bezpečnostní politice se Německo odvolává na svou kulturu zdrženlivosti. V koaličních smlouvách konkrétně udává, že Německo se zapojuje vojensky pouze v těch případech, které jsou pod záštitou NATO, EU či OSN a které jsou v souladu s mezinárodním právem.

3.4.NATO

Tato část práce se zaměří na jednání Německa v rámci Severoatlantické organizace. NATO bylo do práce zvoleno z důvodu důležitosti pro německou politiku. Na jeho příkladu je také dobře vidět, jak hodně byl konstruktivistický předpoklad správný. Pro pochopení celé problematiky zahraniční politiky uvnitř aliance je nejprve představen její obecný rámec a následně přístupový proces do ní. Následně na to se tato část soustředí na vojenskou angažovanost Německa, která souvisí se vztahem k USA a s operacemi v Afghánistánu, a na strategické partnerství s Ruskem.

NATO bylo založena 4. dubna 1949 severoatlantickou smlouvou v reakci na konec druhé světové války jako mezinárodní vojenská organizace. Pro správné uchopení NATO v rámci německé zahraniční politiky je zapotřebí krátce nastínit funkci a vývoj aliance. Původní účel organizace byla bezpečnostní záruka pro demokratické západoevropské země před potencionálním útokem Sovětského svazu. Zajištění kolektivní obrany představovala hlavně ta část smlouvy, ve které se členské země zavázaly, že pokud dojde k útoku na jednu zemi, bude tento útok chápán jako útok na

celou alianci. Proto v případě takového útoku dojde k okamžité pomoci napadenému státu v podobě, jaká bude považována za nutnou, včetně použití ozbrojených sil. Cílem operací je vždy obnovení a udržení bezpečnosti severoatlantické organizace (NATO, 2020a).

První dramatickou změnou prošlo NATO již na počátku 50. let kvůli válce v Koreji. Z organizace spíše politické se transformovalo do sdružení ryze vojenského. Svoji pozornost od této události věnovalo pouze snaze o posilování společné obrany. I díky rozšíření vojenského potenciálu se organizaci podařilo dosáhnout původně stanoveného cíle a odradit Sovětský svaz od expanze dále na západ. Díky stabilitě nastolené aliancí měly projekty evropské integrace a spolupráce v rámci hospodářství volné pole působnosti (NATO, 2020b).

Studená válka jasně udávala smysl NATO. Po rozpadu východního bloku muselo dojít k redefinici cílů. I přesto, že někteří politici už nepovažovali existenci aliance za nutnou, byl přijat širší bezpečnostní rámec, který byl pak užitečný k vyřešení nestability v zemích bývalého Sovětského svazu. Konkrétně NATO vytvořilo nové mechanismy pro spolupráci s nečlenskými zeměmi. Díky tomu může s těmito zeměmi a dalšími mezinárodními organizacemi rozvíjet spolupráci. Po teroristickém útoku 11. září na USA byly rovněž nasazeny jednotky spojenců vedené Američany proti terorismu. Z důvodu růstu hrozby terorismu bylo NATO nuceno začít jednat i mimo své tradiční území. Kvůli růstu ekonomických, technologických a geopolitických problémů, se v současnosti NATO nejvíce zaměřuje na spolupráci v rámci zpravodajských služeb a působení sil v mezinárodních operacích (MOČR, 2020).

3.4.1. Vstup Německa do NATO a rané působení

Již od konce druhé světové války bylo území celého dnešního Německa centrem napětí mezi demokracií na straně USA a komunismem na straně Sovětského svazu. I proto už na počátku vzniku aliance USA uvažovaly o možném německém vojenském přínosu. Podobné návrhy ale narážely na silný odpor ze strany Francie, která zásadně odmítala znovuvyzbrojení Německa. Z důvodu sovětské hrozby vyžadoval tehdejší německý kancléř Konrad Adenauer od okupačních mocností navýšení obranných sil na území Západního Německa a zároveň jim představil plán vytvoření německých vojenských sil, které by měly být integrovány do evropského obranného systému. Od vstupu do NATO si Adenauer sliboval zvýšení bezpečnosti Německa proti Sovětskému svazu, možné urychlení konce okupace německého území a znovunastolení německé suverenity.

Až zhoršující se situace v Koreji a zvyšující se hrozba napadení západu Sovětským svazem, donutily NATO k založení společných vojenských struktur, jejichž součástí se staly i německé jednotky. Německé síly byly připraveny vstoupit i do Evropského obranného společenství. Francie přesto stále vyžadovala neustálou kontrolu a bezpečnostní garanci. Na přijetí Německa nakonec přistoupila díky britským a americkým zárukám o zajištění bezpečnosti. Po vyřešení otázky ohledně území Sárksa, které bylo na základě referenda připojeno k Německu, usmíření a ukončení poválečných neshod mezi Německem a Francií bylo připraveno pole pro vstup Německa do NATO. Stalo se tomu tak 6. května 1955. Současně došlo k vyhlášení konce okupace.

Západní Německo tak začalo budovat Bundeswehr. Zásadou členství v NATO mělo zajištěnou ochranu proti agresi a také se mohlo klidně rozvinout v demokratický evropský stát. V době studené války bylo Německo fakticky věrným spojencem. Nyní Německo disponuje největší armádou na evropském kontinentě (NATO, 2020c).

3.4.2. Současný vztah k NATO a USA

Členství v NATO je současně v německé politice vnímáno jako strategická bezpečnostní jistota. Neboli jistota zamezení návratu historických chyb. Představuje pro ni kompatibilitu bezpečnostní politiky a ozbrojených sil členských zemí. Předně však napomáhá Německu udržet minulost minulostí a zabraňuje návratu nacionalismu do země. Vedle toho lze také zmínit stabilitu, kterou aliance přináší v oblasti politické i vojenské. Členstvím ve společenství také Německo ukazuje svou snahu o změnu a získává čím dál větší důvěru ostatních zemí pro spolupráci (Verteidigungspolitische Richtlinien, 2011).

I přes silné postavení NATO v podvědomí německé společnosti, od znovusjednocení nacházíme v německé zahraniční politice změny. Německo už nevystupuje jako vzorný loajální partner, ale situace vzniklé v mezinárodním prostředí začíná řešit dle svého uvážení. Nový přístup Německa se projevuje nejen v celkové zahraničněpolitické kultuře, ale také v konkrétních krocích. Hlavní rozchod nastává v otázce použití síly a multilateralismu (Trends der deutschen Außenpolitik, 2009).

V nasazování Bundeswehru do zahraničních misí pozorujeme u Angely Merkelové jednoznačně zdrženlivost, která je způsobena vymezením proti nacistické minulosti. Německo poctivě splňuje závazek, ke kterému se vstupem do NATO upsalo, a poskytuje Bundeswehr do zahraničních misí. Jednak se ale jedná převážně pouze o mise zajišťující udržení míru a jednak o ty, které jsou vedeny pod záštitou NATO, OSN nebo

EU. Svou suverenitu tak získává na základě mezistátní interakce a ne samostatným působením. Členstvím v NATO se ale předpokládá sdílení jak nákladů, tak ztrát ze všech druhů misí. Z amerického pohledu má tedy Německo značný deficit a to především co se týče mise v Afghánistánu, kam nasazuje minimální počet jednotek a to ještě toto nasazení vnímá jen jako alianční povinnost. Vedle toho úplně odmítlo invazi do Iráku, protože ji nepovažovala za kompatibilní s politikou NATO. Intervence Iráku byla akce vedená americkým prezidentem Georgem W. Bushem v reakci na teroristické útoky z 11. září 2001. NATO se jí jako organizace neúčastnila. Zapojené státy tak participací plnily závazek k USA, nikoli OSN. Německo se společně s Francií a Ruskem postavilo proti vojenskému útoku a prosazovalo nalezení diplomatického řešení. Konflikt v Iráku se tak často označuje za symbol německé emancipace od amerického vedení (Sperling, 2010).

Je zjevné, že USA očekávaly, že se Německo po konci studené války stane jejich akceschopným partnerem, který bude v Evropě prosazovat jejich zájmy. Německo se ale stalo pouze exportérem bezpečnosti, a tak očekávání USA naplnilo jen z poloviny. V zahraniční politice Německa lze pozorovat upřednostňování diplomatických řešení před válkou. Další takovou situací byla intervence v Libyi, do které Německo nenasadilo vojenské síly, přestože podporovalo změnu vlády v Libyi. Vojenskou angažovanost při řešení konfliktu ale Německo v průběhu posledních let také ukázalo. Německo se účastnilo intervence Balkánu a vojensky se podílelo na útočné operaci proti Srbsku. Podíl na této akci Německo vysvětluje nutností zajištění míru v dané oblasti. Dalo by se tedy říci, že Německo je často nečitelným partnerem, který ale nezpochybňuje důležitost NATO pro svoji bezpečnost (Eberle, 2012)

Po těchto událostech se SRN až dodnes snaží vylepšit vztahy s USA a sama současná kancléřka Merkelová to označila za prioritu. Vazby se neustále posilují. Nejvíce na hospodářské úrovni. Méně pak na té politické, kde Merkelová odmítá přistoupit na americkou politiku šíření demokracie. Po Bushově administrativě, která přinesla do německo-amerických vztahů díky situaci v Iráku mnoho rozporů, přišlo po nástupu Baracka Obamy uklidnění. Během jeho mandátu se Merkelové dařilo udržovat s USA přátelské vztahy, protože oba sdíleli hluboké přesvědčení o důležitosti západních hodnot a demokratických institucí. S Donaldem Trumpem neshody znovu přicházejí. Merkelová si ale uvědomuje, že německo-americké vztahy jsou pro stabilitu, bezpečnost a životní podmínky Evropy klíčové. Také si je dobře vědoma toho, že navzdory jeho politickým nedostatkům a nacionalistickým přesvědčením, je spolupráce s ním a jeho administrativou nezbytná. Německá politika tak vystupuje jako aktér zasazující se o

zachování spojeneckého rámce a posilování multilaterálního systému bezpečnosti v Evropě i ve světě (Larres, 2018).

Z chování Německa v oblasti nasazování vojenských sil do zahraničních misí můžeme usuzovat značný odpor vůči použití hrubé síly při řešení konfliktů. Pokud mohlo, Německo se účasti na intervencích vyhnulo, anebo se s velkou neochotou připojilo, ale pouze pod záminkou udržení světového míru. Z tohoto jednání můžeme vyvozovat správný předpoklad konstruktivismu. Díky vymezení se vůči hrůzné minulosti a nastolení nové, mírové národní identity se v současnosti Německo vyhýbá vojenskému konfliktu. Upřednostňuje diplomatická vyjednávání, která jsou právě v očích konstruktivismu základní pro pevnější spolupráci. Německo tak využívá konstruktivistické diplomatické interakce k dosažení svých cílů, a tak si podle konstruktivismu buduje suverenitu. Obrací se tedy zády k materiálním zdrojům. Averse vůči vojenským střetům se dá také z konstruktivistického hlediska vysvětlit skrze koncept bezpečnosti. Německo interpretuje situace a v případech, kdy necítí přímé ohrožení svých hodnot, zůstává v pozadí.

3.4.3. Koncept německé bezpečnostní politiky v rámci NATO

Německá bezpečnostní politika je stavěna na principu multilateralismu. Následování tohoto principu lze vidět v zřeknutí se části suverenity a přisunutím části Bundeswehru pod velení NATO, nebo ve zdrženlivosti co se týče nasazování vlastních jednotek. Kvůli proměně konceptu aliance a s nárůstem moci bylo Německo nuceno přistoupit k vyšší angažovanosti v řešení konfliktů ve světě. Německo se však úspěšně vyhýbá operacím mimo multilaterální rámec. Splňuje tak svou roli spojence a zároveň dodržuje svoje nastavené hodnoty (Bundesregierung, 2020b).

Problémem německé bezpečnostní politiky je to, že postrádá národní zájem, o jehož prosazování by bojovala. Čistě německý národní zájem totiž není nikde popsán. Zájmy jsou vždy interpretovány v závislosti na západoevropské kultuře a spojenectvích, jichž je Německo členem. Proto nelze u Německa hledat konkrétní bezpečnostní strategii. V roce 2010 dokonce tehdejší ministr obrany Guttenberg připustil, že Německo bezpečnostní strategii zatím postrádá. K odstranění nedostatků v této oblasti se zavázala současná vládní koalice (Hangen, 2010).

O nasazení Bundeswehru rozhoduje Spolkový sněm. Problematické je, že jeho rozhodnutí jsou stavěna na zájmech nadnárodních institucí, kterých je Německo součástí. Jedná se převážně o formální rozhodnutí, která jsou výsledkem debat vládnoucích stran.

Díky tomu že je německá bezpečnostní politika podřízena nadnárodním organizacím, nebyla schopna vytvořit si vlastní instituce pro tuto problematiku. Bezpečnostní systém tak po konci studené války dosud nebyl adaptován na současnou situaci. Německo je tak pozadu a nevyužívá naplno svůj potenciál (Kříž, 2011).

Chybějící vymezení konkrétní německé národní identity podle konstruktivismu nemusí být problémem. Z teorie víme, že identity jsou tvořeny na základě idejí a lze z nich usuzovat zájmy. A pokud platí pravidlo, že zájmy jsou formovány vztahem k prožitým událostem, Německo si může svoje samostatné zájmy stanovit jen stěží. Německá identita během druhé světové války byla tak suverénní, že způsobila událost Holocaustu. Proto se dnes k vlastní identitě staví Německo zdráhavě a raději se přidružuje k identitám organizací, jichž je členem.

3.4.4. Afghánistán

Fungování německé bezpečnostní politiky v rámci NATO si lze ukázat na příkladu Afghánistánu. Německo se na řešení problémů spojených s Afghánistánem podílí už od roku 2001. Je zodpovědné za Kábul a severní oblast země. Německá strategie je zaměřena na rekonstrukci Afghánistánu. Především je zaměřena na budování nových státních struktur v multilaterálním duchu. Pro dosažení těchto cílů poskytuje Afghánistánu finanční podporu. SRN se snaží vystupovat jako podporovatel rozvoje a pomocník. Tuto roli splňuje finančním podílením se v oblasti zdravotnictví, školství a hospodářství (Die Bundesregierung, 2020c).

Principy německé angažovanosti v Afghánistánu jsou rekonstrukce a obchod, nikoli vítězství v boji. Přítomnost Bundeswehru v Afghánistánu je veřejnosti vysvětlována jako nutnost pro ochranu SRN. Přesto je veřejností vysílání vojsk na toto území vnímáno velmi negativně a většina nechápe, proč se tomu tak musí dít. Pro uklidnění ovzduší odmítá německá elita označovat dění v Afghánistánu za válku. Odvolává se zde na mezinárodní právo, které válku definuje jako konflikt dvou států prosazující politické cíle. O to se v Afghánistánu nejedná. Proto Německo používá pojem ozbrojený konflikt (BBC, 2010).

V současnosti se Německo nechystá k navyšování jednotek Bundeswehru na území konfliktu a nebude zvyšovat své úsilí v globálním boji proti Islámskému státu. Bude naopak pokračovat ve své vedoucí roli v rámci výcvikových aktivit na severu Afghánistánu.

Případ německé přítomnosti v Afghánistánu je dobrým příkladem rozepře, která provází zahraniční politiku Německa. Na jedné straně chce dodržovat koaličními smlouvami stanovené pravidlo zákazu útočné války, na straně druhé chce zůstat spolehlivým spojencem v rámci NATO. Merklová patovou situaci řeší ponecháním Bundeswehru na území Afghánistánu pouze pro výcvikové účely. V tomto kroku se opět projevuje nesouhlas s materialismem, ale naopak snaha mezistátní interakci, kterou vyzdvihuje konstruktivismus.

3.4.5. Německé partnerství s Ruskem

Pro vztahy s Ruskem uplatňuje německá zahraniční politika především své hospodářské zájmy, snaží se zamezit konfliktu v bezpečnostní oblasti a napomáhat Rusku budovat právní, demokratizující se stát. Hospodářský aspekt partnerství vyčnívá hlavně z důvodu závislosti německého průmyslu na ruských dodávkách surovin a také proto, že Rusko je jednou ze základen pro trh německých výrobků. Německo vidí Rusko jako partnera, který je schopný zajistit bezpečnou, stabilní a prosperující Evropu. S ruskou spoluprací podle něj lze počítat v oblastech boji proti terorismu, zajištění energetických zdrojů a v konfliktech na Blízkém východě a Afghánistánu. Jako oponent německých zahraničních zájmů je naopak Rusko spatřováno ve sféře zbraní hromadného ničení (Stent, 2007).

V rámci zahraničněpolitické kultury v tomto případě ale mluvíme o dvou zcela jiných státech. Rusko se jeví jako moderní národní stát, který spěje k rovnováze sil a zájmů. Odmítá multilaterální politiku a na mezinárodní vztahy nahlíží z perspektivy realismu. Německo je naopak s multilateralismem silně spjato, snaží se o udržení míru a svoje zájmy zvláště neprojevuje jinde než v ekonomické oblasti. Jak je tedy možné, že tyto dva státy spolupracují?

Rusko-německé vztahy procházely energickým vývojem. V době výše popsaného ochlazení německých vztahů s USA došlo k lehkému obrácení zahraniční politiky směrem k Rusku. Kancléř Schröder spojil svoji vládu se zájmovým přístupem a velmi vřelým vztahem k Rusku. Toto období skončilo až nástupem do funkce kancléřky Merkelové. I když Merkelová už od začátku svého mandátu dala jasně najevo, že Rusko je nutným strategickým partnerem, její zahraniční politika kladla více než na německé zájmy důraz na kulturně-historické hodnoty, které těm ruským značně oponují. Od ekonomických zájmů, které chtěl Schröder za pomoci Ruska naplňovat, se začala

orientovat spíše na humanitární problémy spjaté s Ruskem a zastávala názor, že by ruská zahraniční politika měla být postavena na liberálních evropských hodnotách.

Krize rusko-německých vztahů za vlády Angely Merkelové proběhly dvě. Jednalo se o rusko-gruzínskou válku v roce 2008 a konflikt na Ukrajině, který započal v roce 2014. V prvním případě Německo dlouho nechtělo přisoudit Rusku roli agresora, ale nakonec na tuto variantu přistoupilo. Německo pak především Rusku vytýkalo, že vyvolalo konflikt, který již do 21. století nepatří. Narušení teritoriální integrity bylo z německého pohledu nepřijatelné. Merkelová nevnímala tento konflikt pouze regionálně, ale jako nebezpečí pro celý, nově nastavený bezpečnostní systém po konci studené války. I přesto byl německými elitami zvolen mírnější přístup. Německo v té době nebylo ochotno obětovat své obchodní zájmy v Rusku, přestože se situací v Gruzii nesouhlasilo.

V rámci konfliktu na Ukrajině nejdříve Německo primárně prosazovalo snahu o zastavení bojů a navázání dialogu s ruskou stranou. Když se ukázalo, že Rusko nebude spolupracovat, přistoupilo Německo k tvrdým opatřením v podobě sankcí, což pro samotné Německo nebylo výhodou. Sama kancléřka Merkelová podpořila ekonomické sankce a pomohla dojednat druhou mírovou dohodu z Minsku. Za účelem šíření norem, bylo Německo v tomto případě ochotné obětovat svůj obchodní vztah s Ruskem. V případě rusko-gruzínské krize stálo Německo v pozadí, zatímco během té ukrajinské stálo v čele a bylo hlavním iniciátorem kroků k jejímu vyřešení (Bundesregierung, 2020d).

Jako hlavní problémy ruské politiky vidí Německo v čele s Merkelovou Putinovo autoritářské vládnutí, jeho opoziční přístup k syrské válce a ruské imperialistické sklony, které vyústily konfliktem na Ukrajině. I proto Merkelová do svých posledních dvou koaličních smluv začlenila téma politiky vůči Rusku. Tedy vztah k Rusku by podle smluv měl být strategickým partnerstvím, ovšem tentokrát za podmínky, že se Rusko bude vyvíjet do moderního, ekonomicky silného a demokratického státu (Yoder, 2015).

Chápání rusko-německých vztahů Angelou Merkelovou ukazuje, že ač v ekonomické sféře své zájmy Německo má, v momentě nutnosti je Merkelová schopná tyto zájmy odsunout do pozadí a postavit se na stranu multilaterálního řádu. Účast na kolektivních významech a šíření demokracie je tak důležitější, než rozšiřování vlastních ekonomického vlivu. Přesně, jak říká konstruktivismus.

3.5. Evropská unie

Úsek věnovaný Evropské unii poslouží k většímu přiblížení německé identity, která je v současnosti silně spjata s tou evropskou. I proto je zapotřebí nejprve předložit, co je EU za instituci a jaké principy s ní Německo sdílí. K tomu poslouží vedle popisu instituce i historický průběh integrace, jehož bylo Německo významnou součástí. Na to pak navazuje současná integrační politika vedená Angelou Merkelovou a problémy spojené s přijetím Lisabonské smlouvy, krizí eurozóny a migrační krizí.

Evropská unie je instituce spojující státy Evropy a kladoucí si za cíl zlepšení spolupráce mezi nimi. Jedná se o jakési hybridní uskupení mezi mezinárodní organizací a státem. EU byla založena jako nástupce Evropského společenství Maastrichtskou smlouvou roku 1993. Založení navazovalo na dlouhou evropskou integraci probíhající od konce druhé světové války. Členstvím v EU se státy pro prospěch společných zájmů vzdávají části své suverenity.

Prvotním cílem EU je podpora světového míru a udržování dobré životní úrovně svých obyvatel. Pravomoci Unie jsou rozděleny do tzv. třech maastrichtských pilířů. První z pilířů přiděluje kompetence evropským orgánům v těch oblastech, v kterých se členské státy vzdaly suverenity. Jedná se o podporu volného trhu, snahu o kontinuální hospodářský růst a také nízkou nezaměstnanost a ochranu lidských práv. Ve druhém pilíři jsou ujasněny pravomoci v rámci zahraniční a bezpečnostní politiky. Společné provádění těchto politik stojí na vzájemné solidaritě a loajalitě. Jejimi cíli jsou ochrana společných zájmů, nezávislost unie, podpora mezinárodní spolupráce, upevňování demokracie, posilování bezpečnosti společenství a ochrana lidských práv. Třetí pilíř zaštiťuje oblast spravedlnosti a vnitřních věcí. Jedná se zde především o zajištění ochrany občanům, svobody a bezpečnosti (Evropský parlament, 2020).

3.5.1. Průběh evropské integrace

V procesu evropské integrace dochází k vytváření stále užších svazků mezi státy Evropy. Toto sbližování znamená, že jednotlivé členské státy přesouvají část své suverenity na společné instituce. Snahy o propojení evropského kontinentu byly zaznamenány už ve starší historii, častokrát za účelem vojenské či jiné spolupráce. Pro účel této práce se bude stačit zaměřit na integraci počínající koncem druhé světové války. Po jejím konci byla založena Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci.

Organizace OEEC vznikla na základě Marshallova plánu, který měl zajistit obnovu poválečné Evropy.

Na základě Pařížské dohody vzniklo roku 1952 Evropské společenství uhlí a oceli, jejichž zakladateli byly státy Beneluxu, Itálie, Francie a právě Německa. Produkce uhlí a oceli byla tak pod jedním úřadem, což umožňovalo Francii mít kontrolu nad výrobou v poválečném Německu. Hlavním cílem ESUO byly podpora ekonomického rozvoje a růst zaměstnanosti a životní úrovně v členských státech.

Vzhledem ke klesajícímu významu uhlí se jako další sektor k integraci jevila jaderná energetika. Proto podepsáním Římských smluv vznikly Evropské hospodářské sdružení a Evropská společenství pro atomovou energii. EUROATOM měl za úkol podporu výzkumu a mírové využití jaderné energie, zatímco EHS sloužilo jako celní unie podporující absolutní hospodářskou rovnováhu. Po zpomalení integrace na začátku 60. let, kdy ve Francii oslabila důraz na nadnárodní princip integrace, došlo ke spojení výše zmíněných tří institucí v Evropské společenství. Vrcholem reformních snah byla 80. léta. Snaha o posílení nadnárodního rozměru ES vedla k Schengenské dohodě a Jednotnému evropskému aktu. Ten popisoval závazný harmonogram prohlubování evropské integrace. Po geografických změnách v Evropě po roce 1989 pak došlo k přípravě smluv o Evropské unii, které vešly v platnost roku 1993.

Demokratizace východní Evropy s sebou přinesla potřebnou revizi smluv. Finální podoba této revize byla obsažena v Amsterdamské smlouvě, díky které mohlo dojít k zahájení přístupových jednání. Pro další rozšiřování pak byla klíčová tzv. Kodaňská kritéria, jejichž podmínky byly nově přistupující státy nuceny splnit. Na příchod nových členů se musely připravit i samotné instituce Evropské unie. Smlouva z Nice je proto reformovala a upravila jejich mechanismy. V současnosti má, poté co vystoupila Velká Británie, Evropská unie 27 členů.

3.5.2. Vztah Německa k Evropské unii

Členství v evropské unii přináší Německu možnost chovat se jako regionální vůdce, a tak i exportér norem. V naplňování této příležitosti je ale doposud Německo velmi opatrné. Jednoznačně podporuje spolupráci mezi EU a NATO. Obě organizace vidí jako vzájemně se doplňující. Klíč pro světovou stabilitu vidí v multilaterálním strategickém spojení těchto dvou organizací. Německo chce dosáhnout statutu civilní mocnosti a vzhledem k tomu, že přesně takhle si interpretuje EU, usiluje o následování jejího příkladu. Můžeme tak pozorovat snahu o propojení německé politiky s evropskou

integrací. Tam kde Německo propojuje svoje zkušenosti s evropskými, staví se do role exportéra norem. Například v oblasti bezpečností politiky EU tvoří Německo jeden ze zdrojů (Die Bundesregierung, 2020e).

SRN dlouhodobě podporuje posilování bezpečnostní politiky EU a snaží se o rozdělení moci mezi EU a NATO. Merkelová přikládá Německu v rámci EU zásadní roli při vytváření spojení s NATO a USA. Německo je v tomto případě odpovědné za evropskou bezpečnost uvnitř organizace i mimo ni. Vedle toho je také SRN jedním z hlavních poskytovatelů materiálního a personálního zázemí pro mise EU (Verteidigungspolitische Richtlinien, 2011).

K lehkému umírnění německého vlivu na bezpečnostní a obrannou politiku EU došlo po přijetí Lisabonské smlouvy. Německo se od té doby v této oblasti neangažuje tak výrazně. Jeho politika se drží zdrženlivosti a ochota poskytovat vojenskou kapacitu klesá. Realizace lisabonské smlouvy Německo zařadila do role regionálního pracovníka, nikoli vůdce. SRN zůstává u své specializace na civilní prvky a rozšiřování norem. Funkci tahouna pak přijala v hospodářské a finanční oblasti.

Jak ukáže i následující podkapitola, Německo během evropské integrace přijalo evropskou identitu za svou. Konstruktivismem zmíněná konstrukce zájmů skrze historické události se v Německu přetvořila, když v rámci evropských společenství Německo zapomělo na vzpomínky spojené s druhou světovou válkou, vytěsnilo je a nahradilo je pozitivními činy, které v rámci integračního procesu podniklo.

3.5.3. Německá evropská integrační politika

Německá zahraniční politika a evropská integrace jsou již od počátku silně spjaté. Integrace zajišťovala Německu rozložení sil do více institucí a tak i zamezení zopakování historického fiaska. Zároveň Německu přinesla určitý pocit jistoty v oblasti utváření vlastní institucionální moci. SRN byla po celou dobu integrace jedním z předních motorů celého procesu. Německý federalistický typ státu se hodně podobá struktuře EU, a proto se při její tvorbě využívalo německých organizačních struktur. Zasadila se o vznik jednotného trhu a později i Evropské měnové unie, při jejímž tvoření se vzdala své nejsilnější zbraně, německé marky. Během tranzice východní Evropy se SRN s dlouhodobou vizí demokratické Evropy snažila být nápomocna jak finančně, tak organizačně. Sjednocení celé Evropy a vzájemná ochrana korespondují s německou zahraničně-politickou kulturou a rolí civilní mocnosti (Katzenstein, 1997).

Německá evropská integrační politika je v normativním duchu. Podle znění zákona je německý národ rovnoprávným členem společenství, který se v jeho rámci zavazuje k spolupráci. Úkolem Německa je EU spoluutvářet. A to tím způsobem, že ji bude Německo pomocí svých norem kladně normativně ovlivňovat. Tvorba samotné integrační politiky je výlučně v rukou Spolkové vlády. Nemá ale úplně dominantní postavení. Část pravomocí ztrácí ve prospěch spolkových zemí a legislativy země. Uvnitř vlády má pak nejvyšší slovo spolková kancléřka a ministerstvo zahraničí. Tito dva aktéři spolu v této oblasti silně spolupracují. Dohodnutá řešení musí být přijatelná pro zainteresované aktéry a prosaditelná na evropské úrovni (Beichelt, 2009).

Německo svoje úmysly s EU na počátku integrace jasně interpretovalo. V poslední době ale muselo reagovat na změny vzniklé na evropském mezinárodním poli. S novými výzvami moderního světa se musela EU transformovat v instituci regulující hospodářství a zajišťující bezpečnost jak v Evropě, tak ve světě. Zbylé členské státy se na tuto novou situaci lehce adaptovaly, a tak Německo postrádá strategického partnera. Německá politika se tak od začátku nového tisíciletí stává politikou zaměřenou spíše na vlastní německé zájmy. Zlomem německého chování bylo přijetí Lisabonské smlouvy v roce 2009 (Harnisch, Schieder, 2006).

Lisabonská smlouva upravila určité okruhy smlouvy Maastrichtské. Spolková vláda vedená Merkelovou byla přesvědčena, že tato smlouva pomůže zlepšit efektivitu jednání institucí EU v mezinárodním prostředí. Německo ale nejevilo zájem o přetvoření institucí na základě této smlouvy a opakovaně se stavělo proti posilování Evropské komise. Tento postoj vyplival z chuti mít i nadále schopnost silně ovlivňovat politiku ve prospěch německých zájmů. Proto usilovala o jednotný postoj Unie a zachování dosavadního institucionálního rámce, který zajišťoval významnou pozici německým nejvyšším zástupcům. Pro SRN bylo podstatné vytvořit funkční Evropskou službu pro vnější činnost. Podpora vzniku ESVA ukazovala zájem Německa o silnou EU. Naopak dříve Německo šlechtící snaha o další rozšiřování se náhle vytratila. SRN tak změnila pozici a z pozice vůdce evropské integrace se stala pouhým pomocníkem, který iniciuje debaty pouze pro svůj vlastní zájem (Trends der deutschen Außenpolitik , 2009).

Pozici hegemonu muselo Německo přijmout po začátku dluhové krize v eurozóně. Vzhledem k tomu, že euro je Německem chápáno jako klíčový hospodářský a politický projekt EU, musela Merkelová udělat něco pro udržení jeho stability. Německo mohlo v krizi pomoci, protože bylo nejdůležitějším zdrojem financí pro záchranu zadlužených států. Spolková vláda přijala několik opatření, a tak potvrdila, že jakmile je existence EU

v ohrožení, Německo je schopno a ochotno převzít vedení a podniknout nákladná opatření. Merkelová a její kabinet si uvědomovali, že záchranou eura se zachrání i EU. Německou politiku ale oslaboval fakt, že neměla předem ujasněné zájmy, a proto byla její rozhodnutí často označována za pomalá. Politika byla tvořena malými kroky a jevila se váhavě. Nejprve Německo jednalo na základě unijních principů, až později se projevílo více samostatně. SRN si vynutila mechanismus, který zaručoval, že podmínky pomoci musí být v souladu s vůlí Německa, hlavního věřitele eurozóny. Merkelová zastávala fiskální střídmost jako primární prostředek ke snížení obrovské zadluženosti států EU a podpořila hlubší politickou a bankovní integraci. Dalo by se říci, že díky těmto krokům, se německá politika v této oblasti prakticky ujala vlády EU. To přináší značný posun v německém chápání evropské integrace. Doposud jsme pozorovali zakřiklé Německo a ne stát ujímající se rozhodovací role. Ujmutí se vedení bylo ovšem v tomto případě nedobrovolné a stalo se tomu tak díky víře v normativní politiku (Handl, 2011).

V rámci Evropské unie si Německo postupně v 21. století vybudovalo silnou pozici, díky které získalo pocit lídra s plnou mocí. Vzhledem k úpadku komunikace Německa s ostatními státy a odmítání dalšího posilování evropských institucí, by ale podle konstruktivismu mělo moc ztrácet, protože moc se rovná strategické komunikaci, kterou Merkelová ze své politiky po přijetí Lisabonské smlouvy vypustila. Návrat k aktivní politice přinesla krize eurozóny, kdy Merkelová poskytla finanční pomoc. Tímto činem tak dala najevo, že evropská identita je stále zakořeněna v německém podvědomí.

3.5.4. Migrační krize

Uprchlíká krize byla dalším testem, kterým si německá vláda v čele s Merkelovou musela projít. I přes upozornění od mnohých expertů, zůstávalo Německo až do poslední chvíle pasivní. Se zvyšující se závažností situace v roce 2015, byla německá vláda na popud Merkelové nucena zapracovat na rozšíření azylového práva a nakonec přijala zákon, který zvýšil okruh uprchlických příbuzných vstupujících do země. Odhad nově příchozích azylantů ale Německo neodhadlo. Dotlačilo tak EU k přerozdělení migrantů mezi všechny země Unie (Alexander, 2017).

Evropská unie jako celek začala jednat po událostech ve Středozezemním moři na jaře 2015. EU se zavázala posílit svou přítomnost na tomto území a zvýšit finanční pomoc. Dalším krokem byla snaha o zamezení nelegální migrace. Toho chtěla EU dosáhnout zvýšenou spoluprací s Tureckem. Vedle toho bylo také zapotřebí přijmutí

společného azylového systému. Se stále narůstajícím počtem migrantů v Evropě došlo ke schválení principu přerozdělování osob mezi členské státy EU. Německo se zavázalo přijmout 18,42% osob. V porovnání s ostatními zeměmi EU to je nejvyšší číslo. V rámci programu, který toto rozdělení stanovoval, byly popsány i hlavní čtyři pilíře pro zvládnutí migrační krise. Témata pilířů byly zlepšení zprávy vnějších hranic, zavedení společné a silné azylové politiky a nová pravidla legální migrace. (Evropská komise, 2015).

Poté se EU rozhodla zahájit poskytování humanitární pomoci Turecku, aby byly zajištěny finanční prostředky pro zajištění potravin a zdravotnických potřeb pro migranty. Turecko se zase zavázalo k tomu, že osoby nelegální migrace bude nekompromisně vracet do země jejich původu. Finanční podpora EU činila 3 miliardy eur. Z toho 1 miliarda šla z rozpočtu EU a zbytek z příspěvků členských států. Německo v tomto případě přispělo nejvíce ze všech členských států. Poskytlo 21,4% z celkové částky (Evropská komise, 2016).

Německo bylo v celém průběhu migrační krize na rozdíl od ostatních států neobyčejně otevřené vlnám přistěhovalců. Merkelová stála za tvrzením, že německé hranice nelze otevřít a že zůstanou vždy otevřené. Nově příchozím zajišťuje Německo vhodné podmínky a vlídné zacházení, i když za poslední roky se přístup německých úřadů zpřísnil. Do země totiž přichází i spousta nelegálních migrantů. Německá vláda dlouhodobě vyzývá zbylé členy EU o aktivnější zapojení (Die Bundesregierung, 2020f).

Silnou angažovanost Německa v pomoci přicházejícím uprchlíkům můžeme hledat v historickém pocitu viny za druhou světovou válku. Německo tehdy naopak posílalo lidi na smrt. Proto Merkelová nařídila poskytnout azyl všem příchozím, i když je kapacita země už přeplněna, a zakázala zavřít hranice. Tímto chováním naplňuje poválečnou zahraničně-politickou kulturu tvrdě odmítající nacistické uzavřené Německo.

3.6.Zahraniční obchod

Politika zahraničního obchodu přináší práci pohled na to, jak Angela Merkelová prosazuje německé ekonomické zájmy i mimo nadnárodní organizace. Pro Německou ekonomiku je samozřejmě hlavní členství v GATT a WTO, na rozdíl od ostatních oblastí politiky zde můžeme pozorovat i zájmy mimo organizace.

Od konce druhé světové války a pak i po znovusjednocení byl v Německu ze strany vlády kladen důraz na měnovou stabilitu, ekonomickou otevřenost, podporu liberalizace obchodu a snahu o ekonomickou a politickou integraci Evropy. Obnova německého ekonomického potenciálu byla urychlena díky Marshallovu plánu.

Hospodářský rozvoj v Německu byl orientován na export, který nastartoval ekonomiku a posléze i zvýšil životní úroveň obyvatelstva (Staack, 2007).

Ekonomika zaměřující se na export vymodelovala také zahraničněpolitické zájmy SRN. Jako svoji cestu na mezinárodním poli si zvolila zřeknutí se nástrojů a cílů moci ve prospěch multilaterálního mezinárodního řádu. Svou podporu liberalizace světového obchodu aktivně ukazuje v rámci GATT a WTO. Sama byla mezi zakládajícími členy těchto uskupení. Uvnitř WTO prosazuje multilaterální princip mezinárodních obchodních vztahů, které přispívají ke snížení pravděpodobnosti konfliktu v mezinárodních vztazích. Členství v organizaci nabízelo Německu přehled o mezinárodním obchodním řádu a jeho pravidlech. Jako rodící se exportní obchodní mocnost, potřebovalo znát rámec pro naplnění svého potenciálu.

Německo se vždy aktivně podílelo na liberalizaci světového obchodu a její další podpora je jednou z priorit vlád Merkelové. V koaličních smlouvách pravidelně nacházíme postoj povzbuzující udržení multilaterálního rámce WTO, který zabezpečuje nepřetržitou liberalizaci mezinárodního obchodu. Svým působením v obchodních organizacích se do nich SRN snaží přenést svůj hospodářský model a svou představu o fungování světového hospodářství. Úspěch německého záměru lze vidět v současném prostoupení západoevropských trhů, i proto spatřujeme přesun německé pozornosti na vzdálenější mimoevropské trhy (Hřích, Musilová, 2011).

Exportně zaměřená ekonomika učinila z Německa zemi závislou na zahraničním obchodu. Do současnosti se vypracovalo na pozici státu s jedním z nejvyšších HDP. Cílem Německa v prostoru mezinárodního obchodu je, jak již bylo řečeno, prosazovat liberální hodnoty a také v tom být vzorem. Rozvolňování mezinárodního obchodu a zvýšení svého vlivu v mezinárodních obchodních organizacích patří mezi hlavní cíle. Postupným navyšováním svého vlivu získává Německo prostor pro šíření právě svého ekonomického modelu.

Německo se vypracovalo na pozici hospodářské velmoci. Tvorbu zahraniční politiky staví na dříve získaných ekonomických vztazích a právě na silné pozici v oblasti mezinárodního obchodu. Své ekonomické zájmy staví do popředí své zahraniční politiky. Pro naplnění svých zájmů se snaží udržet si pozici silné ekonomiky a spolehlivého obchodního partnera. V rámci EU má nejsilnější domácí ekonomiku a ve světě si udržuje konkurenceschopnost. I přes navázání obchodních vztahů s nově přistoupenými státy východní Evropy, zůstávají hlavními obchodními partnery Německa státy západní (Rode, 2007).

S rozšiřováním se fenoménu globalizace musí Německo čelit nově zvýšenému významu bilaterální spolupráce, která začíná převyšovat zavedený multilateralismus. Zároveň se v současnosti objevují v aréně zahraničního obchodu noví konkurenti, kterým Německo musí čelit a kteří ve světové ekonomice začínají přibírat na síle. Je jimi například seskupení BRIC (Brazílie, Rusko, Indie, Čína). Německo tak znovu musí posilovat svůj potenciál, aby si vytvořilo dostatečnou konkurenceschopnost vůči těmto novým aktérům. Cestu k udržení vysoké pozice ve světové ekonomice vidí SRN v převyšování ostatních v kvalitě, nikoli kvantitě. Jejím zájmem je nyní hlavně podpora vědy a výzkumu na úrovni Evropské unie. V rámci společné politiky EU poskytuje chudším zemím vstup do domácí ekonomiky bez větších omezení. V rozvojových zemích se pro posílení své pozice a získání nových spojení Německo snaží vybudovat liberální ekonomické systémy, které tam z jeho pohledu zaručí volný trh a hospodářský růst. Kromě toho poskytuje těmto zemím finanční a technickou pomoc (Schultes, 2007).

Pohled Německa na vlastní postavení v mezinárodní obchodní politice je jasný. Samo sebe vidí na obou úrovních, evropské i světové, jako lídra, který je schopen bránit vzniku potencionálních krizí. Německá politika ale nepřestává fungovat na multilaterálním základě, a proto v krizích funguje jako vůdčí spolupracovník.

3.6.1. Podpora vnějších ekonomických vztahů

Podpora vnějších ekonomických vztahů je v Německu zajišťována skrze oficiální zahraniční zastoupení německého státu v zahraničí, Spolkovou agenturu pro podporu exportu a investic a zahraničními obchodními komorami. Diplomatičká zastoupení jsou nástrojem realizace zahraniční politiky státu. Do zahraniční politiky ale v poslední době pronikají čím dál víc zájmy ekonomické. Proto začal být ekonomický úspěch země i konkrétních podniků na zahraničních trzích upřednostňován. Vzhledem k tomu, že se Německo otevřeně hlásí k otevřené tržní ekonomice, musí podle toho jednat i zahraničně zastupitelské úřady. Pomoc veřejného sektoru nesmí nikdy nahrazovat soukromou iniciativu. Soukromé subjekty tak přijímají zodpovědnost za svá svobodná rozhodnutí, bez vnějších zásahů (Schultes, 2007).

Spolková agentura pro podporu exportu má za úkol sběr a zpracování informací týkajících se rozvoje německých ekonomických vztahů. Pro německé podniky, které mají v úmyslu proniknout na nový trh, rozebírá konkrétní segmenty daného trhu. Zahraniční obchodní komory poskytují německým podnikatelům celou škálu služeb a jsou jedním z hlavních prvků německého systému podpory vnějších vztahů. Komory plní funkci

oficiálního zastoupení německého hospodářství, což znamená podporu německých zahraničních ekonomických zájmů. Dále poté zastupují zájmy členských podniků a poskytují přímou podporu německým podnikům. Německé komory představují nástroj, pomocí kterého si Německo vytváří příznivé podmínky pro své pronikání na zahraniční trhy (Das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 2020a).

System podpory vnějších ekonomických vztahů je v Německu nastaven tak, aby pomáhal všem domácím podnikům k pronikání na zahraniční trhy. Proto je obecně v Německu vidět dodržování minimálního zasahování státu do fungujícího tržního mechanismu. Přesto je ale zapotřebí určité řízení, kterým je pověřeno Spolkové ministerstvo hospodářství a technologie. Náleží mu koordinace veškerých aktivit a plánování strategie. Navíc komunikuje s veřejností a uzavírá smlouvy se soukromými subjekty. Pro tyto účely využívá prostředky spolkového rozpočtu (Das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, 2020b).

Dalším tématem spojeným s německou politikou zahraničního obchodu je pomoc v rozvojových zemích. Rozvojová pomoc je v Německu chápána jako prostředek pro udržení míru a bezpečnosti ve světě. Současně si stát uvědomuje, že tato aktivita je prospěšná pro zájmy vlastních podniků na světových trzích. Velký důraz je v rámci rozvojové politiky kladen na efektivitu pomoci. Tento důraz se nejvíce projevuje na půdě EU. Tam Německo nejvíce dlouhodobě podporuje společné rozvojové strategie členských států a Evropské komise. Mezi další iniciativy Německa v této oblasti patří otevření trhů industrializovaných zemí pro země chudé. Mezi hlavní regiony, které chce Německo podporovat, patří Subsaharská Afrika a Středomoří. Všechny tyto principy jsou zakotveny v koaličních smlouvách vlád Angely Merkelové (Die Bundesregierung, 2020g).

Pomoc podnikům by měla být bez omezení, tedy přístupná všem. Její tvorby by se měl spoluúčastnit i soukromý sektor. Tato spoluúčasť zaručuje větší efektivnost poskytované pomoci a zároveň také představuje kontrolu veřejných prostředků. Toto omezení vyplývá ze zásad otevřené tržní ekonomiky, k níž se Německo hlásí. Vrchní představitelé německé politiky se obecně shodnou na principech, které vytváří vnější ekonomické vztahy, a podporují je. Tato podpora principů otevřeného trhu se dá přisoudit postavení Německa ve světové ekonomice, kde hraje roli jedné z předních obchodních mocností (Kasper, 2009).

Vlády Angely Merkelové se v oblasti podpory vnějších ekonomických vztahů jeví vcelku kontinuálně. Nepřestávají se hlásit k liberálním zásadám. Dodržování těchto zásad

vyžaduje Německo i od svých partnerů, neboť se snaží bojovat proti protekcionismu a dále otvírat světový trh. Do snahy o vytváření příznivých mezinárodních podmínek pro obchod Německu ale vstoupil fenomén globalizace, který v roce 2008 způsobil ekonomickou krizi. V rámci globalizace je od té doby prioritou německé vlády budování tzv. nové globální finanční architektury a reforma světových finančních trhů. Cílem je tak posílení tržního charakteru světové ekonomiky prostřednictvím institucionálního rámce. Ten by zajistil spravedlivé a předvídatelné jednání na světovém trhu. Německé politické elity tedy nevidí nastolení závazných pravidel jako protiklad tržní svobody.

Celkově Německo zůstává věrné liberálním ekonomickým principům. Liberální společnou obchodní politiku prosazuje jak ve světovém měřítku, tak v rámci EU. Zároveň ale nechce nechat světovou ekonomiku jako prostor, kde je důležitá pouze maximalizace zisku a neplatí v ní žádné normy a pravidla. Německo se tak do světového ekonomického řádu snaží prosadit některé prvky svého vnitrostátního ekonomického modelu (Hřích, Musilová, 2011).

Konstruktivistický předpoklad pro Německo v oblasti politiky zahraničního obchodu je celkem akurátní. Jejím základem je liberalizace obchodu. Německou suverenitu na světovém trhu Merkelová posiluje neustálou komunikací s dalšími hráči a obzor Německa posouvá i za hranice Evropy, což odpovídá konstruktivistické představě o suverenitě. Konstruktivismus je jednoduše v této sféře zahraniční politiky velmi přesný.

4. Závěr

Bakalářská práce se zabývala tématem současné zahraniční politiky Německa pod vedením Angely Merkelové a projevem historicko-kulturní zkušenosti z druhé světové války v ní. Pro výzkum byly zvoleny tři oblasti, které sloužily jako podpůrné body analýzy chování Německa na mezinárodním poli. Konkrétně NATO, EU a zahraniční obchod. Jako nástroj výzkumu byla zvolena teorie mezinárodních vztahů konstruktivismus, který právě předpokládá, že se Německem získané historicko-kulturní hodnoty budou v zahraniční politice projevovat.

Německá zahraniční politika prošla na začátku 21. století fatální změnou. Stala se méně předvídatelnou a to především proto, že začala podnikat samostatné kroky. Došlo ale i ke změně zahraničně-politické kultury a vnímání kulturních hodnot? Poté co se samo Německo vymezilo vůči nacionalistické zkušenosti, vytvořilo si ze strachu z minulosti novou politickou kulturu. Jejími nově vzniklými hodnotami jsou orientace na západ, mezinárodní spolupráce a zavedení tzv. kultury zdrženlivosti. Úspěšné přetvoření německé konceptu zahraniční politiky dnes dodává Německu sebevědomí v šíření vlastního příkladu.

Už v rozložení sil mezi aktéry zahraniční politiky a v úkolech, které jsou jim přidělovány, můžeme pozorovat ovlivnění historickou zkušeností. Politiku vytvářejí na základě stanovených pravidel a norem. Především pak mají za úkol budovat silná spojení, přispívat k míru a držet se zákazem útočné války. Vůdčí osobností německých vlád je kancléřka. I samotná Merkelová se zřetelně řídí multilaterálními principy.

Koaliční smlouvy vlád Angely Merkelové samy také poukazují na ovlivnění historicky získanými hodnotami. Jako hlavní zdůrazňují zodpovědnost za udržení světového míru. Toto zdůraznění lze určitě připsat strachu z opakování válečné minulosti. Z dokumentů koaličních smluv a Bílé knihy Německa je zřetelně poznat snaha o dodržování hodnot nastavených po konci druhé světové války. Z pohledu konstruktivismu naplňují koaliční smlouvy jeho předpoklad i díky důrazu na nutnou interakci s ostatními aktéry mezinárodního prostoru. Tento důraz dokazuje chápání materiální sféry politiky jako méně důležitého prvku. Nakonec smlouvy podporují prohlubování vztahů uvnitř organizací a jejich společný hodnotový základ, což také ukazuje ovlivnění historickou zkušeností.

Je ale to, co se píše ve smlouvách praktikováno Německem i doopravdy? Jako první příklad bylo v práci zvoleno NATO. Německo vyrostlo do širitele mezinárodní bezpečnosti, zachovává si ale neagresivní profil. Má odpor k použití hrubé síly, a tak znovu potvrzuje stavění zahraniční politiky na poválečně získaných hodnotách a odvrací se od materialismu. Z bezpečnostního hlediska jde Německu především o prevenci regionálních a vnitrostátních konfliktů. Vnímá tak sociální prostředí a situace vyhodnocuje častěji jako Německo neohrožující. Obecně je členství v alianci chápáno německou společností velmi pozitivně. Staví totiž Německo na stranu západních velmocí. Po znovusjednocení a konkrétně i za vlády Merkelové ale už nejedná pouze jako loajální partner. Poskytuje sice Bundeswehr, ale pouze do misí, které zajišťují udržení míru. I proto došlo ke zhoršení vztahů s USA poté, co Německo zvláště nepodporuje mise v Afghánistánu a vůbec se neúčastnilo intervence Iráku a Libye. Naopak překvapivým krokem byla spoluúčast na intervenci Balkánu. Toto balancování mezi mírovým přístupem a snahou o řádné partnerství v organizaci je způsobeno právě snahou o naplnění stanovené zahraničně-politické kultury, která nutí Merkelovou k diplomatické cestě.

Co se týče zahraniční politiky vůči Rusku, spatřujeme v současnosti rozpor mezi strategickým hospodářským partnerstvím a odmítáním způsobu vedení ruské politiky. To, jak se postupně německý postoj k Rusku vyvíjel, je v práci představeno na dvou příkladech, rusko-gruzínské válce a konfliktu na Ukrajině. V prvním případě se Německo nechtělo vzdát svých obchodních zájmů v Rusku, a proto při řešení problému stálo v pozadí. Naopak při konfliktu na Ukrajině se ujalo vůdčí role a rozhodlo se aktivně zastávat demokratické hodnoty. Vždy ale nakonec stálo na straně, která měla za cíl šíření multilaterálního řádu. Kolektivní zájmy v Německu vždy zvítězily na těmi vlastními.

V rámci Evropské unie vystupuje Německo trochu sebevědoměji než v NATO a chápe se jako hlavní exportér norem. Zároveň se ale v některých oblastech projevuje nečekaně zdrženlivě. Německo zcela nepodporovalo všechny prvky Lisabonské smlouvy, když se opakovaně stavělo proti posilování Evropské komise. Díky tomu byly oslabeny šance pro posílení akceschopnosti EU na mezinárodním poli. Po přijetí smlouvy mělo Německo zájem pouze na udržení ekonomicky silné Evropy. Na začátku dluhové krize přijalo pozici hegemonu a podniklo několik nákladných opatření proti zadlužení EU. Německo se tak po krizi eurozóny nedobrovolně dostalo do pozice lídra EU. V době migrační krize se pak Německo jevílo nejvstřícněji ze všech členských států EU a na její vyřešení poskytlo nejvíc finančních prostředků i kapacit. Touto neobvyklou vstřícností se Německo snažilo o naplnění zahraničně-politické kultury. Jednáním v rámci EU ukazuje

Německo přijmutí evropské identity. Jde o přetvoření německé v tu evropskou. Na základě získání silné pozice uvnitř EU a větší moci upadá ze strany Německa snaha o komunikaci, což se s konstruktivismem rozchází. Evropská identita je ale v Německu stále zakořeněna a velí v krajních případech nekompromisně jednat.

Politika zahraničního obchodu je v Německu silně spjata i se zahraniční politikou obecně. Německá ekonomika zaměřující se na export podporuje liberalizaci světového obchodu a aktivně se projevuje v rámci GATT a WTO. Udržení multilaterální rámce WTO je jednou z priorit německé politiky. Další prioritou je šíření svého ekonomického modelu. Tím že se Německo stalo hospodářskou mocností, vymanilo se z poválečné, špatně, hospodářské situace. Proto chce dále prosazovat multilaterální charakter obchodních světových vztahů. Díky interakci se svými obchodními partnery i s ostatními aktéry na poli mezinárodního obchodu zvyšuje Německo svou suverenitu na světovém trhu.

Cílem práce bylo zjistit, které faktory chování nového Německa v zahraniční politice jsou ovlivněny jeho historicko-kulturní zkušeností. V případě vojenské integrace do NATO byly předpoklady konstruktivismu, že se německá identita projeví v nasazování Bundeswehru, naplněny jen z části. Na operace v Afghánistánu a na Balkáně Německo poskytlo Bundeswehr pod záštitou NATO, akce v Libyi se ale neúčastnilo, i když ji NATO povolilo. Obecně se ale kulturní faktory v německé snaze o multilaterální systém mezinárodních vztahů objevují. Německý odpor k použití hrubé materiální síly a upřednostňování vzájemné komunikace mezi aktéry, je věc, která zcela odpovídá konstruktivistické teorii. V politice vůči Rusku se Německo řídí historickými hodnotami. Nepodporuje tamější formu vlády, a proto cílí spíše na ekonomické partnerství. V případě nutnosti ale kolektivní zájmy vítězí nad těmi německými, což je také v souladu s konstruktivismem. S Evropskou Unií sice Německo sdílí stejné normy, ale v procesu přijímání Lisabonské smlouvy se však nesnažilo o posílení evropských institucí, jak by mu mělo velet historické propojení evropské a německé identity. Německo v tomto případě naopak vystupuje jako suverénní lídr EU a o snížení plateb do rozpočtu EU se nesnaží. Historická identita tedy v tomto případě činy zahraniční politiky neovlivňuje. Nově získaná historická identita se ale jistě projevuje v německé politice zahraničního obchodu. Předpoklad, že se Německo bude snažit zvyšovat svou pozici na poli mezinárodního obchodu a přitom se stále zasazovat o liberalizaci obchodu byl naprosto přesný.

Jak bylo ukázáno, pocit viny spojený s událostmi z druhé světové války se z podvědomí německé společnosti i německých elit částečně, ale ne zcela vytratil. Jeho projev lze i v dnešní době spatřovat v neagresivní bezpečnostní politice. Německo sice poskytuje NATO Bundeswehr, ale je to jenom z důvodu povinností, které vyplývají z partnerství. Špatné historické zkušenosti se také projevují v neustálé snaze Německa o navyšování ekonomické síly. Hospodářská politika představuje pro Německo základ politiky zahraniční. Naopak na identitu spojenou s poválečným obdobím Německo zapomnělo v tvorbě evropské politiky. I díky tomu, že se po celou dobu integrace podílelo na utváření institucí, cítí se teď na evropském poli mnohem sebevědoměji než na polích ostatních. Přesto ale stále preferuje diplomatická řešení před těmi násilnými.

V současné době nejspíš ve tvorbě německé zahraniční politiky nelze očekávat nějaké výraznější změny. Čtvrtá vláda Angely Merkelové bude i nadále pokračovat ve snaze naplňovat body koaliční smlouvy. Nové krize mohou přinést neočekávané kroky, jistotou však je udržování multilaterálního rámce zahraniční politiky ve všech touto prací rozebraných oblastech. Merklová je konzervativní kancléřkou, který dodržuje stanovené normy, a je nepravděpodobné, že by svůj přístup změnila. Co přijde po dalších volbách je otázkou budoucnosti.

5. Seznam literatury

- Adler Emanuel a Barnett, Michael. 2000. *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Alexander, Robin. 2017. *Die Getriebenen. Merkel und die Flüchtlingspolitik: Report aus dem Innern der Macht*. München: Siedler.
- Barša, Pavel a Císař, Ondřej. 2008. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál.
- BBC. 2010. *Afghanistan: Germans uneasy over mission*. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8483255.stm> (25. 6. 2020).
- Beichelt, Timm. 2009. *Deutschland und Europa, Die Europäisierung des politischen Systems*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Berger, Thomas U. 1998. *Cultures of Antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Bierling, Stephan. 2005. *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland, Normen, Akteure, Entscheidungne*. München/Wien: R. Oldenbourg Verlag.
- Booth, Ken, Smith, Steve. 2003. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. Brno: Barrister & Principal – Studio.
- Bulmer, Simon, Paterson, William E. 2010. „Germany and the European Union: from ‚tamed power‘ to normalized power?“ *International Affairs* 86, č. 5, 1051-1073.
- Burchill, Scott et al. 2005. *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- ČT24, 2020, *Cítím hlubokou hanbu, prohlásila Merkelová v Osvětimi*. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2997710-citim-hlubokou-hanbu-prohlasila-merkelova-v-osvetimi> (9. 3. 2020).
- Das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. 2020a. *Auslandshandelskammern, Delegationen und Repräsentanzen der Deutschen Wirtschaft*. Dostupné na: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/aussenwirtschaftsfoerderung-institutionen-aussenhandelskammern.html> (30. 6. 2020).

Das Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. 2020b. *Exportinitiativen: Auf in neue Märkte!*. Dostupné na:

<https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Dossier/exportinitiativen.html> (30. 6. 2020).

Die Bundeskanzlerin. 2020. *Angela Merkel*. Dostupné na:

<https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/angela-merkel/im-portraet> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020a. *Geschäftsordnung der Bundesregierung*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/geschaeftsordnung-der-bundesregierung-459846> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020b. *Der Grundpfeiler unserer Verteidigung*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/nato-leaders-meeting-1701720> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020c. *Das deutsche Engagement in Afghanistan*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/resource/blob/997532/767602/7389e72060b05f81d30b07c49f4a4e73/infografik-afghanistan-textversion-neu-data.pdf?download=1> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020d. *Enge Abstimmung in der Ukraine-Krise*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/enge-abstimmung-in-der-ukraine-krise-444466> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020e. *Deutschland in der EU*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/sicherheit-und-verteidigung/internationale-organisationen/europaeische-union> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020f. *Was tut die Bundesregierung im Bereich Migration und Integration?*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/migration-und-integration> (25. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020g. *Warum brauchen wir Entwicklungspolitik*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/entwicklungspolitik/grundsatzliches-zur-entwicklungspolitik/warum-entwicklungspolitik> (28. 6. 2020).

Die Bundesregierung. 2020h. *Welthandelsorganisation (WTO)*. Dostupné na:

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/welthandelsorganisation-wto--615792> (28. 6. 2020).

- Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Eberle, Jakub. 2011. „Zahraničněpolitická kultura jako normativní a ideový základ zahraniční politiky Spolkové republiky Německo.“ In: *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, Ed. Handl, Vladimír. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Eberle, Jakub. 2012. „Politika vůči NATO.“ In: *Zahraniční politika Německa na začátku 21. století*, Ed. Prášil, Jan et al. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Evropská komise. 2015. *Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Evropský program pro migraci*. Dostupné na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_cs.pdf (26. 6. 2020).
- Evropská komise. 2016. *Nástroj pro uprchlíky v Turecku: členské státy dohodly podrobnosti financování*. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2016/02/03/refugee-facility-for-turkey/> (26. 6. 2020).
- Evropský parlament. 2020. *Maastrichtská smlouva a Amsterodamská smlouva*. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/3/maastrichtska-smlouva-a-amsterodamska-smlouva> (26. 6. 2020).
- Hacke, Christian. 2005. „Challenges for German Foreign Policy at the Beginning of the 21st Century.“ *European review* 13, č. 4, 541-550.
- Handl, Vladimír. 2011. *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Handl, Vladimír, Nigrin, Tomáš. 2006. „Německá integrační politika mezi pragmatismem a europeizací.“ *Mezinárodní vztahy* 41, č. 4, 5-26.
- Hangen, Claudia. 2010. *Die Berechenbarkeit der Unsicherheit*. Dostupné na: <https://www.heise.de/tp/features/Die-Berechenbarkeit-der-Unsicherheit-3387331.html> (25. 6. 2020).

- Harnisch, Sebastiona, Schieder, Siegfried. 2006. „Germany’s New European Policy: Weaker, Leaner, Meaner.“ In: *Germany’s Uncertain Power*, Ed. Maull, Hans W. Houdsmills: Palgrave, 95-108.
- Hayes, J. P. 1993. *Making Trade Policy in the European Community*. New York: St. Martin’s Press.
- Hrbek, Rudolf. 2009. „The Federal Republic of Germany“ In: *Foreign Relations in Federal Countries. A Global Dialogue on Federalism*. Ed. Michelmann, Hans. London: Queen’s University Press, 142-167.
- Hřích, Jan, Musilová, Lenka. 2011. „Německý systém podpory vnějších ekonomických vztahů“ In: *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, Ed. Handl, Vladimír. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kasper, Sven S. 2009. *Systemtheoretische Analyse des Einflusses der deutschen Wirtschaft auf die deutsche Außenpolitik*. Zürich: LIT.
- Katzenstein, Peter. 1997. *Tamed Power: Germany in Europe*. Ithaca: Cornell University Press.
- Katzenstein, Peter ed al. 1996. *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Koalitionsvertrag von CDU, CSU und FDP*. 2009. Dostupné na: <https://www.fdp.de/files/565/091024-koalitionsvertrag.pdf> (24. 6. 2020).
- Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD*. 2005. Dostupné na: https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/05_11_11_Koalitionsvertrag_Langfassung_navigierbar_0.pdf?file=1&type=field_collection_item&id=543 (24.6 2020).
- Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD*. 2013. Dostupné na: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=2f9f5a98-5d12-0987-7f12-aca250c6ea92&groupId=252038 (24. 6. 2020).
- Koalitionsvertrag von CDU, CSU und SPD*. 2018. Dostupné na: https://www.cdu.de/system/tdf/media/dokumente/koalitionsvertrag_2018.pdf?file=1 (24. 6. 2020).
- Kratochvíl, Petr. 2008. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál.

- Kříž, Zdeněk. 2011. „Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní moci.“ In: *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*, Ed. Handl, Vladimír. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Larres, Klaus. 2018. „Angela Merkel and Donald Trump – Values, Interests, and the Future of the West.“ *German Politics* 27, č. 2, 1-21.
- Mauß, Hans W. 2001. „Außenpolitische Kultur.“ In: *Deutschland-TrendBuch: Fakten und Orientierungen*. Ed. Korte Karl-Rudolf, Weidenfeld Werner. Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 645-672.
- Mauß, Hanns W. 2006. *Germany's uncertain power*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Milner, Helen. 1991. „The Assumption of Anarchy in International Relations Theory: A Critique.“ *Review of International Studies* 17, č. 1, 67-85.
- Ministerstvo obrany ČR, 2020, *Transformace vojenských schopností NATO*. Dostupné na: <http://www.mocr.army.cz/nato/summit/2006/transformace-vojenskych-schopnosti-nato-8244/> (22. 6. 2020).
- Ministerstvo vnitra ČR, 2020, *Pojmy: Státní svrchovanost*. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/statni-svrchovanost.aspx> (31. 5. 2020).
- NATO, 2020a, *Severoatlantická smlouva*. Dostupné na: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=cs (22. 6. 2020).
- NATO, 2020b, *Co je NATO?*. Dostupné na: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120905_what_is_nato_cz.pdf (22. 6. 2020).
- NATO, 2020c, *Výročí: 50 let od přistoupení Německa k NATO*. Dostupné na: <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/czech/history.html> (22. 6. 2020).
- Pikner, Ivo. 2004. „Zapojení francouzské a německé armády do zahraničních misí.“ *Obrana a strategie* 1, č. 1. 33-38.
- Prášil, Jan et al. 2012. *Zahraněční politika Německa na počátku 21. století*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.

Reus-Smit, Christian. 2010. *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford: Univ. Press.

Rittberger, Volker. 2001. *German Foreign Policy Since Unification*. Manchester: Manchester Univ. Press.

Rode, Reinhard. 2007. „Deutsche Aussenwirtschaftspolitik.“ n: *Handbuch zur deutschen Aussenpolitik*. Ed. Schmidt, Siegm, Hellmann, Gunther a Wolf, Reinhard. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 618-629.

Ruggie, John G. 1998. *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*. London: Routledge.

Searle, John. 1995. *The Construction of Social Reality*. New York: Free Press.

Schmidt, Siegm, Hellmann, Gunther a Wolf, Reinhard. 2007. *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Schultes. Norbert. 2007. „Deutsche Außenwirtschaftsförderung.“ In: *Deutsche Außenpolitik: Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen*, Ed. Jäger, Thomas, Höse, Alexander. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 333-353.

Sperling, James. 2010. „Germany and America in the Twenty-first Century: Repeating the Post-war Patterns of Conflict and Cooperation“. *German Politics* 19, č. 1, 53-71.

Staack, Michael. 2007. „Deutschland als Wirtschaftsmacht.“ In: *Handbuch zur deutschen Aussenpolitik*. Ed. Schmidt, Siegm, Hellmann, Gunther a Wolf, Reinhard. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 85-97.

Stent, Angela. 2007. „Russland.“ In: *Handbuch zur deutschen Aussenpolitik*. Ed. Schmidt, Siegm, Hellmann, Gunther a Wolf, Reinhard. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften ,436-454.

Trends der deutschen Außenpolitik. Erste außenpolitische Elitenstudie. Kurzversion. 2009. Dostupné na:

https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/13074/ssoar-2009-trends_der_deutschen_auenpolitik.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2009-trends_der_deutschen_auenpolitik.pdf (23. 6. 2020).

Verteidigungspolitische Richtlinien. 2011. Dostupné na:
<https://www.bmvg.de/resource/blob/13568/28163bcaed9f30b27f7e3756d812c280/g-03-download-die-verteidigungspolitische-richtlinien-2011-data.pdf> (23. 6. 2020).

Waisová, Šárka. 2005. *Bezpečnost - vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o.

Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr. 2016. Dostupné na:
<https://www.bmvg.de/resource/blob/13708/015be272f8c0098f1537a491676bfc31/weissbuch2016-barrierefrei-data.pdf> (24. 6. 2020).

Wendt, Alexander. 1992. „Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics.“ *International Organization* 46, č. 2, 391-425.

Wendt, Alexander. 2010. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yoder, Jennifer A. 2015. „From Amity to Enmity: German-Russian Relations in the Post War Period.“ *German Politics and Society* 33, č. 3, 49-69.